

Mens en Wereld

5e jaargang, nummer 2 . 27 Febr. 1950

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKEN . UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Bekentenis van een atoomgeleerde

DE verklaringen, die Dr Fuchs, aangeklaagd van verraad der atoomgeheimen, heeft afgelegd voor een Engelse rechtbank, werpen een schel licht op een actueel probleem. De vraag naar de betekenis van zijn proces voor de internationale politiek ga ik hier voorbij. Verreweg de meeste dagbladartikelen hebben bij hun beschouwingen de nadruk gelegd op de schade, die Dr Fuchs de anti-communistische landen heeft berokkend. Zijn woorden voor het gerecht openbaren echter een geheel andere schade, die wij niet onopgemerkt voorbij mogen gaan.

Niet het feit, dat Dr Fuchs staatsgeheimen inzake de atoombom verried was het verrassende. Het meest opmerkelijke is, wat hij over zich zelf meedeelde, en wel dat hij volkomen bewust en beheerst jarenlang heeft geleefd als twee persoonlijkheden in één persoon: de geleerde die onder belofte van trouw en geheimhouding arbeidde in de topleiding van de ontwikkeling der atoomenergie en de toegewijde, idealistische communist, die zich geheel en al in dienst van Rusland achtte.

Te allen tijde zijn er mensen geweest — en wij beschouwen hen als de besten — die met opoffering van alles wat zij bezaten zich gaven aan een groot doel, een hoog ideaal. Hun gehele persoon stelden zij in dienst van de goede zaak en zelfs hun leven bleken zij ervoor veil te hebben. In de strijd ter bereiking van het doel bestreden zij de vijand, die het belaagde en lieten zich liever doden dan dat zij hun beginselen ontrouw werden. En deze beginselen eisten hen op, geheel, al hun krachten, het beste, wat zij konden geven van hun zedelijke, hun geestelijke, hun intellectuele vermogens, die tezamen het beste van hun persoonlijkheid uitmaakten.

Met de eenheid van al hun gaven dienden zij en op die eenheid deed het ideaal zijn beroep. Daarom zocht de vijand hen steeds in hun persoonlijkheid te breken,

door hen hetzij zedelijk, hetzij geestelijk of intellectueel te breken; door marteling, gevangenis, verleiding of drogredenen.

Maar wat beleven wij — en het geval Fuchs is er opnieuw een voorbeeld van — in onze dagen telkens weer wanneer het gaat om de volstreckte toewijding aan een grote zaak? Dat mensen zich offeren voor een idee, die van hen eist, dat zij een deel van hun menselijke persoonlijkheid vernietigen.

De idee tast hun zedelijke mens-zijn aan, krenkt hen in hun waardebesef, dat juist hun menselijkheid uitmaakt en tast zodoende de grondslag aan van hun bestaan. Wat eertijds de vijand trachtte te doen, doet nu het beginsel, waarvoor men leeft. Het eist niet alleen het offer van ons leven — zijn oud, onaantastbaar recht! — maar het eist de vernietiging van onze menselijke waardigheid, het vraagt onze ontmenselijking. In krachtige naturen roept dit een ondragelijke spanning op, veroorzaakt een onontkoombare verwarring der morele maatstaven, die daarmee

eindigt, dat zij breken met de idee of de gevolgen van hun daden dragende het besef moeten ontberen dat zij zich daarbij offeren voor hun idee. Het laatste zien wij in het geval van Dr Fuchs.

VELEN in onze tijd zijn van mening, dat een grote zaak alles van de mens mag vragen en dat wat hierboven het krenken van de menselijkheid is genoemd in werkelijkheid betekent, dat men al zijn persoonlijke gevoelens en zijn eigen wil en hoogmoed en egoïsme dient af te zweren als het erom gaat een mensheidsbelang te bevorderen. Wie dit zo meent, maakt zich schuldig aan een verwarring van begrippen en toont niet te beseffen, wat hier gebeurt. Wegcijfering van persoonlijke verlangens en gevoelens is niet hetzelfde als vernietiging van het zedelijke in zich zelf. Want dit laatste betekent niet dat men een stuk van zich

(lees verder pag 2)

*Talrijk is het grootse
En zo: niets grootser dan de mens.*

*Zijn vondsten verrijken zijn kunnen,
Verwonderen ons telkens weer
En maken dat het hem wel gaat
Of slecht.....*

*(Uit het treurspel
Antigone, door Sophocles
442 v. C.).*

Humanisme, Oorlog en Vrede

II.

„De ware humanist zou eigenlijk de militaire dienst moeten weigeren”, heeft iemand eens tegen mij gezegd. En ik dacht „ware” en „eigenlijk”. Twee kleine, maar veelzeggende woordjes. Het eerste draagt het eindeloze debat in zich over het ene en onfeilbare humanisme, dat niemand wenst en soms toch in feite wordt bedoeld. Het tweede woordje erkent de kloof tussen werkelijkheid en ideaal en openbaart een eerbiedwaardig verlangen.

Volstrekte geweldloosheid en dienstweigeren komen als persoonlijke houding voor en zijn dan consequenties van een diep-doorleefde levensbeschouwing. Zij zijn niet gebonden aan het humanisme alleen, zoals bekend is. De humanistische en de Christelijke traditie dragen hier dezelfde vruchten. De humanist dient daarom rekening te houden met de ernstige gewetensbezwaren van jongemannen, die voor de militaire dienst worden opgeroepen. Het bestaan van de wet op de dienstweigeren in ons land, zal zijn goedkeuring hebben. En hij zal blijven aandringen op een toepassing daarvan, die èn aan de christelijke dienstweigeraars èn aan de humanistische recht doet, volgens de letter van die wet. Sinds het bestaan van het Humanistisch Verbond is daarop bij voortdurend aangedrongen.

Maar de dienstweigeren is zeker niet de enige praktische vredesdaad, die voortvloeit uit onze levensbeschouwing. Zoals ik in mijn eerste artikel schreef, heeft het humanisme altijd een open oog gehad voor het feit, dat zowel de oorlog als de vrede mensenwerk zijn en behoren tot de menselijke daden en situaties. De oorlog heeft vanouds ons driftleven, ons verstand, onze rede en ons gevoel nodig gehad om te kunnen bestaan. Naarmate wij in de moderne tijden komen eist hij meer van het intellect: onze berekening, ons overleg, ons verstandelijk inzicht, zijn er steeds intensiever bij nodig. Ditzelfde geldt echter ook voor de vrede, van de tijd af, dat hij een probleem is geworden. Het humanisme kan er op bogen in ruime mate zijn bijdrage te hebben geleverd tot het stellen van het probleem van de vrede, wij zagen het de vorige keer bij Erasmus.

Rede en verstand

Het humanisme heeft ook, na de middeleeuwen, naar voren gebracht, dat het verstand en de rede middelen (niet de enige), kunnen zijn om tot een praktische, houdbare vredestoestand, een bewuste handhaving van de vrede te komen. Wij zien in het werk van Hugo de Groot hoe dat is gegaan. In het vraagstuk van oorlog en vrede vertegenwoordigt Erasmus vooral het ethisch besef, de Groot meer het verstand.

Hij is de practicus. Van hem stamt de gedachte om de oorlog, uiting van dynastieke of nationale of economische belangen en hun willekeur, onder de wet te brengen; een gedachte, die het begin is geweest van een ontwikkeling, die op de huidige dag geleid heeft tot de opvatting, dat de oorlog uitgebannen moet worden door een internationale regeling van de vrede.

Dat de Groot bij de oorlog begon en niet bij de vrede lag in zijn tijd meer voor de hand, dan in de onze. Hij bracht als

Hugo de Groot

eerste naar voren, dat de regels van het burgerlijk recht ook van toepassing dienden te zijn op het internationale recht. Wat voor burgers geldt, zou ook te gelden hebben voor staten. Alle oorlogsoorzaken moesten, volgens hem, een onderwerp van rechtspleging kunnen zijn, een vreedzame regeling van internationale geschillen achtte hij mogelijk. De enige wettige oorlog was voor hem die, welke gevoerd werd door een staat, welke arbitrage niet zou dulden.

Na zovele eeuwen is voor ons niet meer zo duidelijk, waarin het omwentelende, vernieuwende van zijn ideeën bestond. Men ziet dat pas enigszins, wanneer men ze zet naast de middeleeuwse opvattingen omtrent de rechtvaardige oorlog. De kerkvaders hadden reeds toen onderscheid gemaakt tussen rechtvaardige en onrechtvaardige

oorlogen, en een aantal gevallen, waarin oorlog gevoerd mocht worden, opgesteld. Zij waren echter voor zoveel verschillende uitleg vatbaar en zo onzeker, dat ze de burger geen houvast en de vorsten geen bezwaren opleverden.

Met Hugo de Groot wordt het een vraagstuk van het recht, van rechtsregels. Met hem begint de redelijke bestudering van het vraagstuk. Hij levert, zoals Romein het heeft uitgedrukt, een bijdrage tot de ordening van de menselijke verhoudingen.

Bij hem vinden we in beginsel aan de orde de vraag: welke wetten werken er op dit gebied en welke wetten moeten er worden gesteld. Hij vat alle beschouwingen, sinds de Middeleeuwen over het vraagstuk geleverd, samen en maakt een begin met een nieuwe behandeling.

Zo zien we in zijn werk het humanisme van de 16e en 17e eeuw van de zijde der rede en van die van het verstand werkzaam in een vraagstuk, dat in de 20ste eeuw alles overheersend is geworden. Het moderne humanisme heeft ook in dit opzicht een belangrijk verleden. Het bewijst, dat de humanist met zijn geloof in de scheppende mogelijkheden van de mens, het vraagstuk van de vrede niet alleen behoeft te zien als een persoonlijke zaak, maar ook als een waarin verstand en rede, werkzaam in de praktische politiek en niet zwerende bij één zaligmakende oplossing van welke richting of partij ook. Hij wil ontdekken welke mogelijkheden er in onze tijd zijn. Daarover in een derde artikel.

B. C.

Bekentenis van een atoomgeleerde

(vervolg van pag. 1)

zelf als individu afneemt, maar dat men een stuk van zijn mens-zijn afsnijdt.

Het is geen kwestie van eigen zieltje angstvallig schoon te houden, maar van gewoon mens te blijven. Deze verwarring is een van de meest tragische verschijnselen van onze tijd. Het humanisme, dat wordt gekenmerkt door de eerbied voor de mens als drager van een waardebesef, dat niet onderworpen is aan zijn persoonlijke willekeur, is temidden van deze heilloze verwarring een vast baken. Het bindt de strijd aan met de opvatting dat welke idee ook het offer zou mogen vragen van onze menselijkheid. En het weet zó zeker, dat grote ideeën slechts werkelijkheid worden doordat de één en ondeelbare scheppende menselijke persoonlijkheid zich onvoorwaardelijk in hun dienst stelt.

B. C.

Het Humanisme en de politieke partijen

„Op een of andere manier zullen de linkse partijen dan ook weer tot het humanisme moeten terugkeren en — in tegenstelling met vroeger — tot een bewust humanisme.” Zo schreef in het vorige nummer van M. en W. dr A. van Kreveld. De linkse partijen zullen het humanisme als positief beginsel in hun vaandel moeten voeren en dan pas „kan tegen de orthodoxe drijfverij een dam worden opgeworpen”, aldus eindigde dr Van Kreveld zijn artikel. Waar de aantekening van de redactie op volgde, dat zij er nog wel op zou terugkomen.

Welnu, wij hebben ons gezet om iets over de visie van dr Van Kreveld te schrijven en ziehier de uiteenzetting, waar hij ons toe bracht.

De wens, dat de linkse partijen zouden terugkeren tot het humanisme, heeft ons enigszins verbaasd. De linkse partijen zijn nooit — hun leden misschien wel — humanistisch geweest, niet bewust en niet onbewust. Zie de liberale partij in de tweede helft van de vorige eeuw. Een man als Thorbecke was een gelovig en kerkelijk man, een belijdend christen. Het is uitgesloten, dat hij humanist in de tegenwoordige zin van het woord zou zijn geweest. Zou dan deze liberaal behoort hebben tot een humanistische groep?

De leden van een linkse partij konden overigens wel humanistisch zijn, de partij zelf was dat niet. Ook in het verleden waren de linkse groepen levensbeschouwelijk „neutraal”. Men huldigde ook in de politiek wel bepaalde zedelijke normen en deed dat ook zeer bewust. Thorbecke sprak van „christendom boven geloofsverdeeldheid”, een begrip waar in het liberale kamp nog wel mee gewerkt wordt. Mr Oud vat, naar verleden jaar in de Tweede Kamer bleek, onder dit begrip ook de humanisten; men kan, zo zei hij, „zedekundig christen” zijn zonder een christelijke godsdienst te belijden. De meeste humanisten zullen het niet prettig vinden zich aldus tot christen, zij het dan van een algemene soort, gebombardeerd te zien. Maar achter de terminologie van mr Oud zit in elk geval een juiste gedachte.

Er is in dit opzicht niet veel veranderd in tegenstelling tot vroeger. De „neutraliteit” van de linkse politieke partijen was niet absoluut. Maar de algemene zedelijke normen waren niet typisch humanistisch in de hedendaagse zin van het woord. Ze waren ook niet „onbewust humanistisch”, zoals dr Van Kreveld schijnt aan te nemen. Of beter gezegd: ze waren voor de een „onbewust humanistisch”, voor de ander „onbewust christelijk”.

De „linkse” partijen, d.w.z. de partijen die niet in confessie wortelen, kunnen dus niet „terugkeren” tot het humanisme. Want

zij hebben als partijen het humanisme nooit aanvaard.

Zij gingen er van uit, dat het niet op de weg van de overheid ligt een oplossing voor de diepste levensvragen te vinden. De overheid mag geen levensbeschouwing als de „ware” beschouwen. Een gedachte, die ten grondslag ligt aan de toestand die wordt aangeduid met de woorden „scheiding van Kerk en staat”. Dit begrip „scheiding van Kerk en staat” heeft zijn naam te danken aan de historische ontwikkeling. Het woord „Kerk” betekent historisch inderdaad „Kerk”, maar in het begrip zelf heeft het een ruime betekenis; men dient er elke religie, elke levensbeschouwing onder te verstaan.

Deze afzijdigheid van de overheid op levensbeschouwelijk gebied ligt geheel in de lijn van humanisme. De negatieve kant van deze afzijdigheid betekent, dat de overheid als zodanig geen bepaalde levensbeschouwing aanhangt en dus de onderdanen niet aan een bepaalde levensbeschouwing bindt. De positieve zijde ligt hierin, dat de in staatsverband levende mens de vrijheid heeft zelf „de waarheid” te zoeken. Wat wil de humanist nog meer?

Wat wij hier wenselijk achten ten aanzien van de overheid vinden wij uiteraard even wenselijk voor de politieke partij onzer keuze.

Gelijk al bleek, staan de humanisten hierin niet alleen. Er zijn blijkbaar tal van christenen die er net zo over denken. Immers: volgens de volkstelling van 1946 waren er in Nederland 17 pCt buitenkerkelijken, dus 17 pCt, die geen confessie hadden. De aanhangers van de linkse partijen zijn gelukkig heel wat talrijker, ofschoon ze helaas geen meerderheid vormen in Nederland: 43 pCt der volksvertegenwoordiging wordt door de „linkse” partijen geleverd. Beseffende dat wij niet exact zijn willen wij toch even die 17 pCt. aftrekken van deze 43 pCt. Dan komen we tot 26 pCt. van het Nederlandse volk, waarvan stellig niet kan worden gezegd dat er humanisten onder zijn. Toch behoort deze 26 pCt. tot de z.g. linkse partijen. Dat is dus 26 pCt., die „scheiding van Kerk en staat” wenst en dus evenveel reden heeft als de humanisten om „tegen de orthodoxe drijfverij” een dam op te werpen. Waar moet die 26 pCt blijven, wanneer de z.g. linkse partijen, gelijk dr Van Kreveld wil, positief het humanisme in hun vaandel gingen voeren? We zouden de Nederlandse politiek, waar het religieuze en levensbeschouwelijke element al genoeg doorheen gevlochten is, een complicatie erbij geven.

Keren we nog even terug tot die 17 pCt. buitenkerkelijken. Bijna de helft daarvan hangt een partij aan, die in de positie verkeert dat zij met geen enkele andere partij kan samenwerken. In hoeverre de andere

helft zich positief humanist wil noemen, kan men alleen gissen.

Wij komen tot de volgende conclusie:

Het zou theoretisch bedenkelijk zijn, indien de linkse partijen dezelfde fout gingen maken als de rechtse: de politiek vermengen met de levensbeschouwing. Het zou, gezien de cijfers, ook practisch al even bedenkelijk zijn.

Wie vindt, dat de politieke partijen meer moesten doen tegen de „orthodoxe drijfverijen”, zal in zijn eigen partij daartoe het nodige moeten verrichten.

Hoe lang bent U jong?

Jeugd is niet slechts een tijdperk uit het leven, het is een geestesgesteldheid, het is een graad van wilskracht en van fantasie; het betekent heftige emoties en een overheersen van moed over lafheid, van ondernemingslust over gemakzucht.

Niemand wordt oud door enkel en alleen een aantal jaren te leven. Men wordt oud, wanneer men z'n idealen ontrouw wordt. De jaren groeven rimpels in de huid, doch het verlies van geestdrift groeft rimpels in de ziel. Zorg, twijfel, gebrek aan zelfvertrouwen, angst en wanhoop — dit zijn de dingen, die gedurende lange, lange jaren het hoofd doen buigen en de geestesgroei verlammen. Of men nu 70 of 16 is, er leeft in ieders hart de liefde voor het wonder, de zoete verbazing over de sterren en de stralende dingen en gedachten, de onweerstaanbare lokroep van het gebeuren, het onuitputtelijke kinderlijke verlangen naar wat komt en de vreugde en het spel van het leven.

Gij zijt zo jong als Uw geloof, zo oud als Uw twijfel; zo jong als Uw zelfvertrouwen, zo oud als Uw vrees, zo jong als Uw hoop, zo oud als Uw vertwijfeling.

Zo lang als Uw hart ontvankelijk is voor schoonheid, opgewektheid, moed, de grootsheid en macht der aarde, zo lang het openstaat voor mensen en het oneindige, zo lang zijt ge jong!

RUTH AND JACK
CATCHPOOL

(Uit een Engels
Jeugtherbergijdschrift.

Tehuizen voor ouden van dagen

Reeds lang gaan er in het Verbond stemmen op om te komen tot het stichten van een of meer tehuizen voor Ouden van Dagen, waar een humanistische sfeer zal heersen. Het hoofdbestuur heeft in de afgelopen jaren steeds gezocht naar een goede vorm om hier iets te bereiken. Het was zich daarbij bewust van het feit, dat ons betrekkelijk klein aantal leden niet in staat zou zijn de benodigde gelden geheel bijeen te brengen. Daarom zijn onderhandelingen geopend met bestaande en nog op te richten organisaties, die eveneens beogen voor buitenkerkelijke Ouden van Dagen pension-tehuizen te openen. Het hoofdbestuur is van mening, dat een dergelijke samenwerking eerder goede resultaten zal opleveren dan het oprichten van een eigen organisatie voor dit doel.

In overleg met de Heer H. A. Wakker, die reeds bijna een jaar lang geheel belangeloos zijn werkkraacht aan ons Centraal Bureau geeft, heeft het Hoofdbestuur ten laste van het boekjaar 1949 een bedrag van f 1000,— voor een op te richten Tehuis voor Ouden van Dagen gereserveerd. Het stemt tot grote voldoening, dat de arbeid van de Heer Wakker het hoofdbestuur in de gelegenheid heeft gesteld aan dit bedrag deze goede bestemming te geven. Het is de bedoeling van het Hoofdbestuur in samenwerking met de reeds genoemde organisaties zo spoedig mogelijk tot het openen van een tehuis te komen. Voor het slagen hiervan zal het nodig zijn, dat ons Verbond een zo groot mogelijk bedrag zal kunnen bijeenbrengen.

Daarom vragen wij aan belanghebbenden en sympathiserenden in dit fonds deel te nemen. Storting of overschrijving op postgiro Nr. 304960 ten name van het Humanistisch Verbond te Utrecht wordt gaarne tegemoet gezien.

HET CENTRAAL BUREAU.

De noden van onze tijd

Tot voor kort leefden wij in de overtuiging, dat er in onze maatschappij nog onnoemelijk veel materiële en geestelijke nood heerste. Tevens, dat de bestrijding van die nood heel veel geld kost en dat dit geld in de eerste plaats afkomstig is van mensen, die hun sociaal verantwoordelijkheidsgevoel in de praktijk laten meespreken. Maar wij moeten erkennen ons te hebben vergist. Wij blijken in een zo grote welvaart te leven en zozeer alle noden te hebben bezworen, dat onze behoefte aan activiteit en aan bestrijding van nood en aan geld beschikbaar stellen voor een goed doel er iets op gevonden heeft. In een reportage over de auto-sterrit naar Monte Carlo lezen we immers:

Gedicht en Lezer

NIET voor niets is onze tijd de eeuw van het kind genoemd. Dat ook de letterkunde, bij uitstek spiegel van de tijdgeest, een grote belangstelling voor het kinderleven vertoont, de Jaapjes, Merijntjes en Bartjes bewijzen het. Wie echter ter verklaring van dit verschijnsel alleen maar zou willen wijzen op het feit, dat wij door de kinderpsychologie een betere kijk hebben gekregen op wat zich afspeelt in de kinderziel, ziet een belangrijk element over het hoofd.

Naarmate de oudere namelijk zich meer bedreigd voelt door de wereld — en daar is in onze tijd alle reden toe — wordt de neiging in hem sterker, de eigen kindertijd als een periode van argeloos

te gaan in een zelfgeschapen wereld. Het hoeft dus niemand te verwonderen, dat het kind bij de dichters van onze tijd zoiets als een zinnebeeld geworden is van een oorspronkelijke zuiverheid en argeloosheid, waarin het eigenlijke wezen van het dichterschap vervat is.

Nijhoff, bij wie het kind toch al zo'n belangrijk motief is, heeft dit misschien het duidelijkst uitgesproken. Wie „Het Kind en Ik” letterlijk opvat, zal er geen zin in kunnen ontdekken. Hij zal geen weg weten met die „onbetreden tuin”, onder water, waarin een kind staat te schrijven op zijn lei. Wat hier in een eenvoudig en helder beeld werd uitgedrukt, is dit: De dichter buigt zich over zijn onderbewuste, waarin nog altijd het kind Martinus Nijhoff leeft. Hij erkent de aard van zijn dichterschap: een luisteren naar wat er uit de gronden van de eerste zuiverheid komt opwellen. Zijn dichten is een optekenen van wat het kind-in-hem hem voorgeschreven heeft. En zo kijkend naar dit kind (d.i. zich vereenzelvigend met zijn kindertijd) rijst in hem het vermoeden van wat hij eenmaal schrijven zal. Doch een vermoeden is slechts een glimp, die we even menen te zien, vandaar dat de dichter zeggen kan, dat het kind het water liet beven, waardoor het woord werd uitgewist.

Nooit echter ligt in de betekenis het wonder van een gedicht. Dat is eerder in deze richting te zoeken: hier werd met nuchtere, bijna alledaagse woorden een heldere, scherpomlijnde wereld opgeroepen, waarin nochtans werkelijkheid en verbeelding tot een eenheid versmolten zijn.

HET KIND EN IK.

*Ik zou een dag uit vissen,
ik voelde mij moedeloos.
Ik maakte tussen de lissen
met de hand een wak in het kroos.*

*Er steeg licht op van beneden
uit de zwarte spiegelgrond.
Ik zag een tuin onbetreden,
en een kind dat daar stond.*

*En telkens, als ik even
knikte, dat ik het wist,
liet hij het water beven
en het werd uitgewist.*

Uit: „Nieuwe Gedichten”

*Het stond aan zijn schrijftafel
te schrijven op een lei.
Het woord onder de griffel
herkende ik, was van mij.*

*Maar toen heeft het geschreven,
zonder haast en zonder schroom,
al wat ik van mijn leven
nog ooit te schrijven droom.*

M. NIJHOFF (geb. 1894).

Men moet toch van deze sport wel echt veel houden. Wij spraken dames, die in mooie villa's wonen, hier te lande of elders, die alle comfort hebben in eigen huis, die rustig zouden kunnen liggen slapen in donzen bedden op genoeglijk verwarmde slaapkamers, maar die dat alles niet wensen, die de moeilijkheden zoeken om die te overwinnen. Ze scheppen zich ontberingen en ze

schijnen te hunkeren naar noden, om die dan weer te bestrijden en te boven te komen. En dat alles kost haar handen vol met geld.

Wij gunnen ieder de sport, die hij verkiest. Maar we hopen toch, dat men de noden vlakbij, in eigen land, ook zal zien en willen bestrijden, want aan die noden ontbreekt het helaas niet, aan de bestrijding nog al te veel.

Reactie op het Impressionnisme

In de collectie Kröller—Müller, indertijd onder de auspiciën van de kunstkriticus H. P. Bremmer bijeengebracht, bezit ons land een schilderijenverzameling, die uniek genoemd mag worden. Wie kennis wil nemen van de verschillende wijzen, waarop de schilderkunst aan het eind der vorige en het begin van deze eeuw naar werkelijke verdieping zocht na de zintuigelijke roes van het Impressionisme, vindt hier de voornaamste stromingen in werken van grote kwaliteit vertegenwoordigd. De kern van deze verzameling werd geleverd door een tijd die de innerlijkheid van de schilder, gemoed, ziel en geest, op z'n minst als even belangrijk zag als de gevoeligheid van het oog, een tijd waarin de aanvangen liggen van de vele en verwarrende -ismen, die de schilderkunst van onze eeuw voor velen zo onoverzichtelijk en onbegrijpelijk maken. Hier echter zijn we nog aan de basis van de moderne bemoeiingen en als er een verzameling bestaat, die in staat is bij het publiek iets van de bevreemding weg te nemen, die het altijd weer bevangt tegenover moderne uitingen, dan is het zeker die van het Rijksmuseum Kröller—Müller.

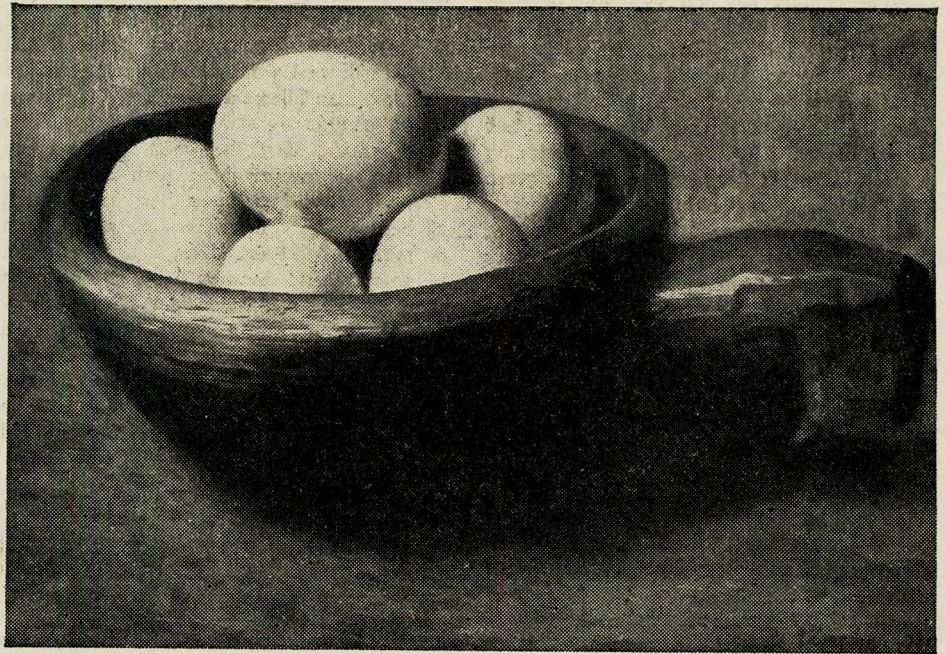
Maar een tocht naar de Hoge Veluwe ligt niet binnen ieders bereik en de directie is er dan ook — het spreekwoord van Mohammed en de berg indachtig — toe overgegaan, gedeelten van het museumbezit af te staan voor tijdelijke tentoonstellingen elders. Op het ogenblik is zulk een expositie te zien in het Centraal Museum te Utrecht.*).

Natuurlijk staat ook hier de reactie op het Impressionisme in het middelpunt. Niettemin is het een uitstekende gedachte geweest ook enig werk van Impressionisten als Jacob Maris, Gabriël en Isaac Israëls te tonen; de betekenis van een nieuwe beweging moet duister blijven voor wie niet bevroedt tegen welke opvattingen er gestreden werd.

„Schelpenvissers”

Laten we dus het kleine doek van Jacob Maris „Schelpenvissers” eens wat nader bekijken.

Van dichtbij ontwaart de beschouwer een wemeling van donkere en lichte kleurplekjes, streken en toetsen, die nauwelijks tot leesbare tekens worden voor zijn oog. Op enige afstand echter herkent hij gemakkelijk een schelpenvaart met paarden, aankruivende golven, gebukte vissers en enige botters voor de kust. Maar tegelijkertijd ontdekt hij ook, dat het de schilder ternauwernood om deze dingen te doen was, ze zijn er slechts voor zover hij aan hen het licht demonstreren kan, het paarlemoe-

Nap met eieren.

Floris Verster

ren ziltige zeelicht, dat de gehele ruimte tot in de wazige verte doortrekt. Daar hebben we dan het eigenlijke onderwerp van alle Impressionisme: het licht; de schilder is er niet op uit zijn gevoels- of gedachteleven uit te drukken, eigenlijk wil hij niets meer zijn dan een uiterst gevoelig instrument, dat de trillingen en verglijdingen van het over de dingen stromend licht noteert.

door

P. C. J. REYNE

Dit ingaan op de lichtwerkelijkheid heeft enige stijleigenaardigheden tot gevolg. De schilder ziet van het voorwerp en zijn omgeving slechts vlakken van verschillende helderheid, die soms met bijna onnaspeurbare gradaties in elkaar overgaan. Omtreklijnen ontwaart hij dus niet, op bepaalde plaatsen lijkt het voorwerp met de omgeving samengesmolten. Zo heeft het impressionisme een afbraak van het voorwerpen tot gevolg, de kantigheid der dingen maakt plaats voor een aanduidende vervloeiing.

Bovendien wisselen de belichting en de algemene tonaliteit van het landschap voortdurend (de zon immers verandert van stand) en zo komt de schilder er toe zijn indruk (impressie) van de lichtgestemdheid

op een bepaald ogenblik weer te geven. Met beweeglijke en gevoelige toetsen wordt die zo snel mogelijk op het doek vastgelegd, het schilderij wordt schetsmatig. De schilder is een oog geworden, dat de licht- en toonwaarden van een bepaald moment registreert, en een hand, die aanduidingen neerzet, waarin niets van de vorm en bouw der voorwerpen, maar alles van de omhulling door licht en lucht gesuggereerd wordt.

Tegen deze gewaarwordingskunst, die de schilder tot de oppervlakkigheid van het zintuig verplicht, die hem overlevert aan het ogenblik en het toeval, en die de structuur der dingen geen recht doet wedervaren, kwamen de schilders in de jaren van de eeuwwisseling steeds krachtiger in verzet.

In Frankrijk zowel als in Nederland is deze reactie oorspronkelijk van enige impressionistische schilders uitgegaan, maar het is merkwaardig te constateren langs hoe verschillende wegen de tegenbeweging in elk land verloopt. Bij de Fransen ging de vernieuwing uit van de schilderkunstige theorieën, de bemoeiingen om de vorm stonden daar op de voorgrond. Bij ons daarentegen had er veel meer een verschuiving plaats in de innerlijke aandacht van de kunstenaar, zijn schilderijen gingen leven uit een andere diepte dan die van het zien alleen. Op deze tentoonstelling komt de tegenstelling nog eens duidelijk tot zijn

(lees verder pag. 7)

*). Tot 5 Maart a.s.

Als Pieterse eens lid werd . . .

Wat er met me aan de hand is weet ik niet, maar het heeft me nog nooit zo te pakken gehad. Ik dwaal langs één van de oude grachtjes van het stadje mijner inwoning en wat ik ook doe, het laat me niet los. Ik mag me misschien even aan U voorstellen? Mijn naam ziet U onder dit stukje staan: Jan Jacobus Hael. Ik heb een heel net vak, waar je overigens weinig mee verdient: leraar in de Nederlandse Taal en Letteren. Ik ben niet getrouwd, ik bezoek regelmatig concerten en musea, in de vacaties reis ik veel, meestal in het buitenland, hetgeen ik me kan veroorloven, omdat ik niet getrouwd ben. O ja, dan nog een kleine afwijking, ik ben lid van het Humanistisch Verbond, nou ja, wel niet zo erg enthousiast, eigenlijk is al dit organisatie-gedoe niets voor me, maar toch, die lui komen er ronduit voor uit dat ze niet in God geloven, en dat mag ik wel. Als ik zo af en toe in dat maandbladje — hoe heet het ook weer? — lees, dat ze te keer gaan tegen eendominé of een pastoor — laatst zelfs tegen een bisschop — dan is me dat die vijf pop per jaar best waard. Bijeenkomsten bezoeken van dat Verbond doe ik uiteraard niet, zeker niet op Zondagmorgen, wel luister ik vanuit mijn bed naar de radio-toespraken, die ik eerlijk gezegd, wat half-zacht vind, maar waar ik nu toch wel weer enig plezier in heb gekregen, nu er een wat prikkelige discussie in V.N. over is ontstaan. Enfin, nou kent U me zo'n beetje. Maar dat wat me vanavond overkomen is. Tegen mijn gewoonte in had ik vanmiddag buitenshuis gegeten en daarbij — eerlijk gezegd — een lekker, maar nogal koppig wijntje geproefd. Misschien ben ik daar wat sentimenteel van geworden. In ieder geval, vanavond had ik een onweerstaanbare behoefte om niet alleen in alle eenzaamheid de avond door te brengen. Ons kent ons, in zulke gevallen pleeg ik me altijd onverwijd naar iets heel degelijks te spoeden om niet bloot te staan aan de vele verleidingen.

Ik heb dus van een willekeurig stapeltje convocaties voor allerlei vervelende vergaderingen de bovenste afgegrepen en heb me in allerijl begeven naar het vermelde adres. U begrijpt het al wel..... het was een huishoudelijke vergadering van de plaatselijke gemeenschap van het Humanistisch Verbond — waarom dat trouwens „gemeenschap” heet, heb ik niet kunnen ontdekken. Enfin, het was stom-vervelend. Een soort voorbereidings-vergadering voor een landelijk congres. Onmogelijk lange discussies over contributie-regelingen, financiële acties enz. Het enige wat ik begrepen heb, dat is dat de zaak financieel aardig in de soep zit. Knappe jongens, als ze van mij meer los krijgen dan die vijf pop! Maar

toen kwam de aap uit de mouw. Toen werd het woord verleend aan een zekere mijnheer Lips, organisator of propagandist of weet ik veel wat voor mens-onwaardige titels die man allemaal voerde. Ook hij deed wel zijn best — daar wordt-ie trouwens voor betaald, als ik het goed begrepen heb en dan natuurlijk mede van mijn geld. Eerlijk gezegd, heb ik me best geamuseerd, zij het dan op een wat andere manier dan de spreker bedoelde. Eerst heb ik trachten uit te vinden, of die man het eerlijk meende of niet. Dus: een huichelaar of een fanatieke, maar eerlijke, sukkel. Als ik het goed zie, lijkt de man het meest op de laatste. En toen heb ik me uitstekend vermaakt, door een zo consequent mogelijke analyse van het geval te formeren. Kortom, de tijd

— door —
J. J. HAEL

was om voor ik volledig klaar was. Als curiositeit mag ik de quintessens van 's mans betoog nog even samenvatten: „Denkt U allemaal eens hierover na, als U eens een lid voor ons Verbond zou willen winnen, wie zou U daarvoor dan uitkiezen?” Ik moet zeggen: handig gedaan, niet zo maar stomweg: win een lid, maar een prikkel voor het wekken van nieuwsgierigheid. Je zal zien, daar vliegt vast wel een heel stel in, zo winnen ze stellig wat leden. Nou, dat is mij wel goed, dan kan ik per 1 Januari eens bezien of mijn lidmaatschap nog wel nodig is. Maar weet U wat het gekke is? Helemaal tegen alle regels van het spel in? Ik ben zelf ook over die vraag aan het piekeren geslagen: Als ik nou eens een lid zou willen winnen, wie zou ik daarvoor dan uitkiezen? En dat laat me niet meer los. Op een wandeling door de oude stad heb ik mijn hele kennissenkring de revue laten passeren. Mijn collega's, hm, allemaal brandhout, oom Richard, nee, kan geen cent missen voor een nuttig doel, laat staan voor zoiets, de leden van de billard-club, waarvan ik los-vast lid ben, och nee, van binnen even glad als een billardbal van buiten. Dat wordt allemaal niets. En toen, juist toen de torenklok twaalf sloeg, stond daar Pieterse in mijn gedachte. Hij stond er en is niet meer weggegaan. Pieterse, van het advocatenbureau Pieterse en Van Siegelen, Pieterse, met wien ik kennis maakte door een zaakje, dat er niet toe doet, Pieterse, met wien ik af en toe nog een glas drink, Pieterse de humane mens, Pieterse, de wel-bewuste verwerper van alles wat naar godsdienst riekt, Pieterse, de man die het breed kon laten hangen.

Waarom is Pieterse geen lid van het H.V.?

En dat heeft me niet meer losgelaten, dat bijt nu al weer uren als een giftig venijn in mijn ziel: Waarom is Pieterse?..... Als Pieterse nu eens.....

Vier dagen later

Natuurlijk wilt U weten, hoe het is afgelopen. Ik zal het U vertellen. Het is een obsessie geworden. De eerste nacht heb ik het van me afgeworpen en heb redelijk wel geslapen. Maar de volgende morgen was-ie er weer, Pieterse. Hij heeft me het ontbijt vergald en pas de school — anders geen pretje na een te korte nacht — heeft me tijdelijk van hem verlost. Natuurlijk ben ik Pieterse toen 's middags op straat tegengekomen, maar ik ben 'm met een haastig „goeie-middag” voorbijgesneld. 's Avonds ben ik ter verstrooiing naar de bioscoop gegaan, maar ik had pech, dat manlijk brede van Charles Laughton is precies Pieterse, net zo lelijk, net zo menselijk. Halverwege ben ik weggegaan en de rest van de avond plus de halve nacht heb ik doorgebracht met het zoeken en opstapelen van argumenten, die Pieterse zouden moeten overtuigen. De volgende morgen had ik hoofdpijn, ik voelde me beroerd en zag er als een berg tegenop om naar school te gaan. 's Middags heb ik mijn dokter opgezocht en 'm zo'n beetje verteld wat er aan haperde. Zijn eerste vraag was — in zijn vrije tijd studeert-ie psychiatrie — of ik wel gelukkig getrouwd ben. Ik heb hem verzekerd dat ik gelukkig niet getrouwd ben, maar intussen heeft hij me niet van Pieterse kunnen verlossen.

In de avond, ik moet het eerlijk opbiechten, heb ik geprobeerd Pieterse te verdrinken. In de brandewijn. Het heeft niet mogen baten, na het zoveelste glas zag ik een heel leger Pieterses. Er is een heel beroerde nacht op gevolgd met een nog beroerder kater: Toen ik weer wat bijgekomen was, heb ik resoluut de knoop doorgehakt, ik heb Pieterse opgebeld en 'm tegen de avond te spreken gevraagd. Of mijn stem getrild heeft weet ik niet, maar hij vroeg me of er iets bijzonders met me was. Ik heb 'm gezegd dat 't om een doodgewone, heel natuurlijke zaak ging.

De resterende uren voor het gesprek was ik nerveus, ik heb geen echt propagandistenbloed in mijn aderen.

Eindelijk, om half acht, heb ik bij Pieterse aangebeld. Dood-zenuwachtig. Met een joviaal gebaar heeft-ie me naar zijn studeerkamer gebracht. Ga zitten kerel, een lekker sigaarje?, wat drinken? Kom, en vertel nou maar eens op. En toen mijn vraag, door nerveusiteit recht op de man af: Zeg Pieterse, je moet er niet boos om worden, en je

(Vervolg op pag. 7)

Reactie op het Impressionisme

(vervolg van pag. 5)

recht, doordat men de vormvernieuwers en de innerlijken in twee nadrukkelijk gescheiden afdelingen bijeengebracht heeft.

Pointillisme.

Bij de eerste groep treffen onmiddellijk de stralende zonlicht-landschappen van Theo van Rijsselberghe (1862—1926) en Henri Edmond Cross (1856—1910), landschappen uitgevoerd in het pointillé — het stippeltjes-procédé der Neo-Impressionisten. De theorie die leidde tot deze minutieuze en bedachtzame methode, is bekend. Het witte zonlicht immers valt uiteen in de zeven kleuren van het spectrum; omgekeerd moet het dus mogelijk zijn, op het palet wit te verkrijgen door menging van deze zeven kleuren. Probeert men dit echter te doen, dan is het resultaat een naargeestig en troebel grijs. Ook bij de menging van twee of drie spectrum-kleuren, treedt een zekere vertroebeling op, nooit heeft het resultaat de helderheid, die men eigenlijk zou mogen verwachten. Meng dus niet meer op het palet, maar zet het blauw en het geel, nodig voor een in de natuur waargenomen groen, in kleine puntjes, stipjes, op het doek, onmiddellijk naast elkaar. In het oog van de beschouwer ontstaat een verkleind beeld van het schilderij, zo verkleind dat de indrukken van het blauwe en het gele stipje daar samenvallen en zo de gewaarwording „groen” oproepen. Doch dit groen is helder, luchtig, het heeft de frisheid van het groen dat de schilder voor zich zag. De stippeltjes-techniek is er dus op uit de menging van de verfmaterialen te vermijden en de mengkleur pas op te roepen in het oog van de beschouwer en daardoor de helderheid en warmte van het zonlicht te evenaren. Maar tegelijkertijd verplicht dit procédé de schilder tot een langzame, bezonnen werkwijze: het kleinste kleurplekje in het landschap moet ontbonden worden in zijn afzonderlijke kleurwaarden, iedere kleurwaarde door een stipje en soms door een groepje van stipjes worden weergegeven. Doch dit bedachtzame en weloverwogene laat nu — anders dan het oorspronkelijke impressionisme — ruimte voor een bezinning op de vorm der dingen, op de hechte bouw van het schilderij. Men behoeft er de landschappen van Van Rijsselberghe maar op aan te kijken, om onmiddellijk te weten, dat de stippeltjes-techniek hier ook dienstbaar werd gemaakt aan het weergeven van de terreingolven en de structuur der bomen, aangelegenheden die bij de volbloed-impressionisten nooit aan de orde geweest zijn.

Bij Metzinger zien we dan, hoe de stippen uitgroeien tot vierkante of rechthoekige kleurvlakjes, steentjes in een mozaïek als het ware. Doch deze vlakjes hebben niet meer de bedoeling een lichtwerkelijkheid te suggereren, ze werden nauwelijks meer door het waargenomen landschap of model ge-

dicteerd, ze danken hun geaardheid en hun plaatsing aan de lust van de schilder tot een decoratief spel. Doch dit betekent, dat de autonome organisatie van het beeldvlak aan de orde gaat komen, een streven dat we bij Cubisten als Picasso, Braque, Juan Gris (van hem zijn er twee prachtige tekeningen), bij Leo Gestel en de sterk abstraherende Bart van der Leek in hetzelfde zaaltje kunnen volgen.

Floris Verster

Het is niet zo gemakkelijk, op welke wijze zich de verandering bij de Hollandse schilders der innerlijkheid voltrokken heeft. Suze Robertson, Thorn Prikker, Floris Verster, Tholen — van persoonlijkheid tot persoonlijkheid ligt het geval telkens anders. — Maar nemen we Floris Verster (1861—1927), hij is niet alleen de belangrijkste van de hier vertegenwoordigde schilders, hij behoort tot de grootsten, die ooit in ons land geschilderd hebben.

Men is gewoon hem tot de impressionisten te rekenen, doch zonder voorbehoud mag dat zeker niet geschieden. Dat hij geen landschapsschilder was, maar in een luttel aantal potjes, vaasjes en kannen en de bloemen uit zijn tuin zijn schilder-kunstige wereld vond, zegt in dezen nog niets; dat hij de volheid van de open kleuren zocht, terwijl zijn confraters de kleur oplosten in de algemene tonaliteit van het doek, het is misschien iets waar een schilder van bloemen eerder toe komt dan een landschapsschilder; maar dat het barmhartige donker hem even lief was als het alles onthullende licht, dat is iets, dat bij een impressionist toch op zijn minst te denken moet geven. Al was hij begaafd met een uiterste van zintuiglijke gevoeligheid, al heeft hij in de kleurorgiën van zijn bloemstillevens uit de jaren '91—'93 als geen ander de verrukkingen van het zintuig gevierd, nooit krijgt men bij hem het gevoel, dat hij tracht te ondernemen wat bij voorbaat tot mislukking gedoemd is: door de onmiddellijke reflex op de meest intense gewaarwording het vervlietende moment vast te houden op het doek. Nooit zingt hij als Herman Gorter in deze jaren „het jammerlied van het ogenblik”. Het zien sloeg bij hem door naar een diepte der ziel, waar de tijd opgehouden heeft te bestaan en waar de gewaarwording in een innerlijke aanschouwing overgaat. En in deze aanschouwing sloeg de verrukking om de weelden van kleur en licht om in de verrukking om geopenbaard levensmysterie. Daaruit ontstond de winnende kracht van dit werk en zelfs de doeken, die oppervlakkig beschouwd niets meer zijn dan de bedwelming en de roes van het zien, maken in de beschouwer een antwoord los, dat stijgt uit een andere diepte dan die van het geluk van het zintuig.

Wat deze bloemstillevens als resultaat van het ingaan op de lichtwerkelijkheid echter allen hebben, dat is de impressionistische verwaarlozing van de vorm en in

Verster's liefde had de gevormdheid der dingen even goed een plaats als hun kleur. Zo dwong deze hartstochtelijke zich tot een bezinning, die na de hevige kleurvervoeringen bijna als een ascese aandoet: in verband met minutieuze waskrijttekeningen ging hij werven om de zuiverheid van de vorm. Langzamerhand drong deze verstilde werkwijze, deze uiterste concentratie van aandacht ook in de olieverfschilderingen door. Hij mag dan nog wel eens zakelijk zijn als in het „Stilleven met inmaakfles” (1910), meestal is het toch zo, dat voor zijn intens gespannen blik het nuchtere gegeven van wat eenvoudige dingen zich tot een visioen verdiept. Zo de „Nap met eieren” (1914).

Een nauwgezet realisme, een liefdevol ingaan op de aard der vormen en de structuur der materie; een aandachtig verwijlen bij het kleinste detail; dat alles en oneindig meer dan dat. Ge voelt de gespannen gladheid van de eierschalen; het handvat, gepolijst door de aanraking der handen, het even ruwe oppervlak van het napje zelf. Ge meent de materie te raken als nergens anders en toch is alles ontstoffelijk. Het zijn nog dingen, maar het is tevens de stilte der eeuwigheid in die dingen.

Hier is de grootste bijdrage tot de verinnerlijking van het schilderen na de gewaarwordingskunst van de impressionisten en men moet al tot de Delftse Vermeer teruggaan om het diepste leven der ziel met zulk een picturale macht verbeeld te zien. Vraagt men echter in Nederland naar de grootste schilder uit de tijd om 1900, dan is het antwoord: Breitner, aan Verster wordt niet gedacht. In het buitenland kent men nauwelijks zijn naam.

Als Pieterse eens lid werd . . .

(vervolg van pag. 6)

kunt natuurlijk gerust neen zeggen, maarre... zou jij geen lid van het Humanistisch Verbond willen worden?

Een ogenblik was er stilte. Toen klonk Pieterse's stem luid en hartelijk: Ha ha ha ha, kerel..... ha ha ha ha, wat een mop..... ik dacht dat je om de hand van mijn dochter kwam vragen, ha ha ha..... lid van het Humanistisch Verbond?..... ha ha ha, man schei uit..... dat ben ik al twee jaar lang.

Enfin, ik ben wel genezen van mijn propaganda-waan(zin). Laat die mijnheer Lips het zelf maar proberen. Mij niet meer gezien.

J. J. HAEL.

Noot van de redactie.

Wij hebben het wel wat cynische stukje van de heer Hael niet willen weigeren. Wij kunnen hem echter verzekeren, dat anderen meer succes bij hun propaganda hebben. Onze organisatie-leider, de heer Lips heeft ons, na het stuk gelezen te hebben, bericht, dat hij er in het volgende nummer van Mens en Wereld graag op wil reageren. Wij laten het dus bij deze noot.

Oud-minister Bolkestein over het Openbaar Onderwijs

In de Nieuwe Rotterdamse Courant van 18 Febr. j.l. stelt oud-minister Bolkestein zowel de Rooms-katholieken als de Protestant-christelijken in Nederland ronduit de vraag of zij de vrijheid van onderwijs nu eigenlijk principieel aanvaardden of niet. En daarmee spreekt hij opnieuw en onomwonden uit, wat tallozen in den lande denken. En tevens wat zij vrezen, want met hen is hij er niet zo zeker van, dat het antwoord „ja” zal luiden. Uit R.K. kring voert hij de volgende twee helaas maar al te duidelijke uitspraken over dit onderwerp aan:

Een van de deskundigste schrijvers over de politieke geschiedenis van het onderwijs, de rooms-katholieke dr. Cassianus Hentzen, heeft eens geschreven:

„Men hoede zich van onze zijde, de vrijheid van onderwijs en de financiële gelijkstelling van alle onderwijs, — d.w.z. het recht van welk onderwijs ook, hetzij godsdienstig of anti-godsdienstig — als christelijke, als katholieke beginselen te stellen. Als wij, Katholieken, honderd jaar lang gestreden hebben om te komen waar we nu zijn: eerst tot 1848 voor vrijheid van onderwijs en van 1848 tot 1917 voor financiële gelijkstelling met het neutrale openbare onderwijs, dan was dat niet, omdat wij de vrijheid van onderwijs in zich als beginsel voorstaan en dat wij zouden belijden, dat de Overheid en de Staat juist dezelfde waardering, vooral klinkende waardering met staatsgeld moeten hebben voor alle onderwijs, wat ook de strekking er van zij, godsdienstig of anti-godsdienstig, doch dan was dat alleen een standpunt, dat wij, Katholieken, innamen om de omstandigheden. Het was de enige mogelijkheid om in de liberalistische Staat tenminste voor de eigen geloofsgenoten het brood der waarheid voldoende te breken en niet om aan de dwaling dezelfde vrijheid en dezelfde officiële waardering toe te kennen van Staatswege. Onze hele strijd is dan ook niets anders geweest dan voor ons de consequentie op te eisen der beginselen, waarop onze onchristelijke Staat is opgebouwd.”

De Heer Bolkestein vervolgt dan:

Een duidelijk antwoord op deze vraag mag men eisen. Belangrijk hiervoor is kennis te nemen van een principieel artikel van C. F. Pauwels O.P. in „Het Schild” van Januari 1949 over „Godsdienstvrijheid en Gewetensvrijheid”. Zeer samengetrokken is dit betoog het volgende: De schrijver acht het niet gemakkelijk op de vraag naar de r.k. opvatting van vrijheid van godsdienst het zuivere r.k. antwoord te geven. Vast staat echter, begrijpelijk, ook voor hem, dat er „maar één godsdienstige waarheid, één

ware godsdienst en één ware Kerk bestaan”, en verder „dat volkomen scheiding van Kerk en Staat en neutraliteit van de Staat tegenover godsdienst en kerken als ideaal te verwerpen zijn en alleen om praktische en tactische redenen als betrekkelijk goede oplossingen aanvaard kunnen worden, bijv. in landen met gemengde bevolking. Deze ene godsdienstige waarheid en deze ware Kerk moeten door de Staat gesteund en beschermd worden. Onvermijdelijk ligt hierin opgesloten „enige discriminatie tussen aanhangers van de verschillende godsdiensten.”

„Vrijheid kan worden gelaten voor een particuliere overtuiging, terwijl die vrijheid niet kan worden toegekend aan een onwaar systeem of instelling.”

Enkele persstemmen over het humanisme

In „Vrije Geluiden” (orgaan van de V.P.R.O.) las ik een artikel van Dr. Spelberg over de Zondagmorgenuitzendingen door de radio. Er werd rustig, verstandig en rechtvaardig over de kwestie geschreven. Daarom signaleer ik het artikel. Want wij moeten waardigheid en billijkheid bij andersdenken waarden en tegenstellingen niet op de spits drijven.

In het Weekblad van den Protestantenvond (4 Februari) trof mij een artikel van Dr. H. Faber, die bedenkingen oppert tegen het humanisme, maar ook schuld ziet bij het christendom, waarin hij vaak „een stuk hoogmoed en liefdeloosheid” ziet. Dr. Faber spreekt dan verder van „ketterprocessen, brandstapels, godsdienst-oorlogen” en zegt: „Zonder het Humanisme zaten wij nog in de duisternis van de Middeleeuwen”.

Ten slotte wil ik een artikel citeren uit het links-vrijzinnig-godsdienstige blad Zwingli (5 November 1949). De redactie ziet als haar taak: „het waarheidsdenken te dienen” en af te wijzen wat zij in strijd acht met het groeiend waarheidsbewustzijn van den menschelijken geest. „Vele geloofsbeelden worden vastgehouden, hoewel zij voor het waarheidsdenken niet kunnen bestaan.” Er zijn, volgens de redactie, „honderdduizenden onkerkelijken, die niet minder ernstig tegenover het leven staan als wij”, op wie vele traditionele geloofsuitingen, o.a. door hun infantiel („dat is wat anders dan kinderlijk”) pathos, „door hun geestelijke onzuiverheid, door hun onzedelijkheid, zóó afstootend werken, dat zij een hekel krijgen aan alle geloof.”

Ook schrijft het blad: „Het is ongeveer zoo in de wereld: zoodra een mensch, ook

Maar ook die vrijheid wordt door de schrijver nog beperkt. Mocht die vrijgelaten overtuiging met een beroep op het geweten aggressief worden, dan moet de Staat de gemeenschap daartegen verdedigen.

De schrijver erkent overigens het recht van niet-rooms-katholieken om hun godsdienst te beleven, zulks in afwijking van „vele oudere theologen”. Ligt daarin ook opgesloten „het recht van te goeder trouw dwalenden op eigen scholen voor hun kinderen”? Hier komt de schrijver, naar eigen woorden „op moeilijker terrein”. Maar ten slotte erkent hij dit recht, daaraan toevoegende:

„Echter moet de Staat er tegen waken, dat op scholen geen opvattingen in strijd met het algemeen welzijn worden verkondigd. De gemeenschap zou ook lijden als er mensen werden opgevoed in een sfeer van afzijdigheid, wanbegrip en rancunes. Daarom is een zekere waakzaamheid van de Staat tegenover die minderheidsscholen nodig.”

op het ongerijmdste het woord schrijft „ik geloof het”, dan mag er niets meer van gezegd worden.”

Het blad wil dus het waarheidsdenken dienen. Het verzet zich tegen geestelijke onzuiverheid en onzedelijkheid en signaleert het feit, dat geloovigen critiek op hun geloof als heiligschennis beschouwen en behandelen.

Wat dat laatste punt betreft, het is onrechtvaardig om anderen de mond te snoeren, terwijl men zelf overmatig gebruik maakt van het recht van meeningsuiting en zich de meest grievende opmerkingen veroorlooft. Een christelijk psychiater schreef, dat mensen, die niet godsdienstig zijn, aan een ontwikkelingsstoornis lijden. Hoe zou de reactie zijn, wanneer „buitenkerkelijken” zich zulk een onteerende opmerking aangaande geloovigen veroorloofden?

Het getuigt van gemis aan psychologisch inzicht, wanneer men in ongeloof absoluut geen onvermogen tot gelooven ziet, maar strafbare onwil en stellig gebrek aan ernst. Ongeloof is majesteitsschennis: schennis van Gods majesteit. Ik geloof, dat men liefst de brandstapels zou oprichten. Ik herinner aan het hierboven door mij geciteerde uit het Weekblad van den Protestantenvond: „zonder het Humanisme zaten wij nog in de duisternis van de Middeleeuwen”.

Men ziet voorbij, dat het belangrijke in het leven niet een theorie is, die de een soms gedachteloos van den ander overneemt, niet een credo maar een levenshouding en levenspraktijk. Dat ziet men o.a. aan een man als Schweitzer.

EVERARD E. GEWIN.

De theologische faculteit

De theologische faculteit aan onze universiteiten geeft aanstaande predikanten van de Ned. Herv. Kerk en van enkele protestantse Kerkgenootschappen een universitaire vorming, die afgerond wordt door een Kerkelijke opleiding. In de wet van 1876 is deze onderscheiding tussen wetenschappelijke vorming en praktische opleiding vastgelegd; tevoren had de Ned. Herv. Kerk een bevoorrechte positie in de theologische studie. Deze scheiding tussen wetenschap en kerkelijke praktijk blijkt niet meer in overeenstemming te zijn met de „theologische en kerkelijke situatie” volgens het verslag door de sectie J uitgebracht in het Rapport van de Staatscommissie tot reorganisatie van het hoger onderwijs, dat enige tijd geleden is verschenen.

Het is wel van belang kennis te nemen van de wensen van de theologen, voor het merendeel uiteraard hoogleraren, omtrent de theologische studie en de predikantenopleiding.

Sedert 1876 is er inderdaad een verandering opgetreden en van humanistisch standpunt gezien, een achteruitgang. In 1876 was onder invloed van de moderne theologie behoefte ontstaan aan een niet meer kerkelijk gebonden bestudering van de teksten, waarop de kerk steunt, het Oude en Nieuwe Testament; er was ook een grote belangstelling ontstaan voor de vergelijkende studie der godsdiensten, waardoor de „absoluutheid” van het Christendom gerelativeerd werd. De theologische wetenschap, aldus was de tendentie, moest los worden gemaakt van de christelijke openbaring als grondslag van theologisch onderzoek en onderwijs en een godsdienstwetenschappelijk karakter krijgen.

De tendentie van het verslag van 1949 is een versterking van het kerkelijk standpunt; bij de benoeming van een staatshoogleraar in een der leervakken van de theologische faculteit moeten de Kerkgenootschappen ook gehoord worden. Dit betekent dus, dat het voortaan nog minder dan thans het geval is een hoogleraar benoemd zal worden op grond van zijn wetenschappelijke bekwaamheid, wanneer zijn theologische opvattingen aan de Kerkgenootschappen onwelgevallig zijn.

De teruggang in de protestantse kerkelijke wereld naar een sterkere gebondenheid aan het christelijke openbaringsgeloof mag een versteviging zijn van het kerkelijke geloofsleven, door zijn wensen of eisen inzake de universitaire vorming komt de wetenschap in het geding. Een aantal leervakken, die thans tot de praktische opleiding behoren, zouden moeten overgaan naar de universitaire vorming, d.w.z. de als wetenschapsbeoefening bedoelde universitaire studie moet sterker de kerkelijke oogmerken dienen; dit eist n.l. de bovengenoemde situatie.

Reactionnaire strekking

Hier is een duidelijk reactionnaire strekking te constateren. De Kerk wil meer beslag leggen op de universiteit, uit hoofde van een „theologische en kerkelijke situatie”, die alleen het geloof aangaat, terwijl de wetenschap hier allermindst mede gebaat en — terwijl de algemene situatie zo is, dat er thans, wat in 1876 nog nauwelijks bestond een toenemende onkerkelijkheid bestaat. Bedenkt men bovendien, dat er in 1876 al gepleit is voor de verwijdering van de theologie van de universiteiten, hoe veel meer pleit er dan nu voor. De theologische en kerkelijke situatie doet geen enkel argument aan de hand om de universitaire studie te wijzigen in de zin van grote gebondenheid aan de kerk, d.w.z. haar minder wetenschappelijk te maken.

De scheiding tussen Kerk en staat in dezen ligt des te meer voor de hand, nu een groot deel van de bevolking er geen belang bij heeft — integendeel — om een faculteit in stand te houden, die de staat een nog groter deel van de kerkelijke opleiding doet geven en betalen. En voor de wetenschappelijke beoefening van de literaire, historische en filosofische vakken die thans tot de theologische faculteit behoren, is onderdak te vinden in de andere faculteiten. Deze suggesties zijn niet nieuw, maar nu dit verslag zich baseert op een andere situatie moet het zeer subjectieve van deze situatie-beoordeling van onze kant in het daglicht worden gesteld. Wellicht komen we elders nog uitvoeriger terug op deze kwestie.

Men leze ook het art. in de N.R.Ct. van 23 Jan. '50 over dit verslag.

Dame m.l. (huisvrouw) wenst als huisgenote een huishouding, tegen kost en inwoning, te verzorgen in klein eenv. gezin daar waar de huisvrouw ontbreekt.
Ook Vegetarisch gezin.

Br. letter F no. 1. C.B.H.V. Bleyenburgstr. 1

Nog eens: de radio op Zondagmorgen

In „Vrije Geluiden”, het orgaan van de V.P.R.O., schreef de hoofdredacteur Dr E. D. Spelberg een nabeschouwing over de discussie betreffende dit onderwerp, gevoerd in „Vrij Nederland”. Omtrent de rubriek „geestelijk leven” op Zondagmorgen 9.45 uur verklaart hij:

Ik heb vaak naar deze toespraken met instemming geluisterd; er zijn vele aanrakingspunten uiteraard tussen „gewone” humanisten en Christenhumanisten, die wij, Vrijzinnige Protestanten, zijn. Een enkele maal valt er in zulk een toespraak wel eens een scherp woord over Christenen of kerk, zoals er in sommige Christelijke kerken ook wel eens scherpe woorden vallen over het humanisme. Ook als in zulk een kerk een microfoon is opgesteld.

Dr Spelberg laat vervolgens duidelijk blijken hoe hij denkt over de samenwerking der geestelijke instanties, het Humanistisch Verbond inbegrepen, in de radio op Zondagmorgen. Hij stemt in met de woorden van Mr Burger, de V.A.R.A.-voorzitter:

Verdraagt elkaar. De mogelijkheden tot uitzending liggen niet ruim, het een moet wel eens nauw op het ander volgen — daarom verdraagt elkaar. Ik kan dit volkomen beamen. Dit geldt zowel voor de luisteraars bij het luisteren (leg niet op alle slakken zout!) als voor de sprekers bij het spreken. Misschien was de spreker, die de in het begin genoemde briefschrijver in zijn pen deed klimmen in de keuze zijner woorden niet erg gelukkig en misschien was de dominee, die onlangs voor het I.K.O.R. preekte en — blijkens enkele verontwaardigde brieven, die wij hierover ontvingen — zich zeer onverstandig en onbillijk over „het” humanisme uitliet dat ook niet.

En tenslotte maakt hij de woorden van Dr Bruining, de V.P.R.O.-voorzitster tot de zijne:

Is het niet verheugend, dat er behalve de kerken — andere instanties zijn, die kunnen helpen het geestelijk leven te bevorderen en de Zondag aldus beter aan zijn bestemming te doen beantwoorden?

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr J. C. Brandt Corstius, Maurits Dekker, Mr A. Stempels, Adres Redactie: A. van Ostadelaan 147, Utrecht — Adres Administratie: Bleyenburgstraat 1, telefoon 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht — Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1,— per regel: kolombreedte 58 mm. — Abonnementscondities: Leden: gratis, niet-leden: f 2,50 per jaar. — Prijs losse nummers f 0,20. — Condities Lidmaatschap Humanistisch Verbond worden verstrekt door: Centraal Bureau, Bleyenburgstraat 1, Utrecht.

Ledental steeg met ruim 700

Jaarverslag 1949

Op het congres van 9 en 10 April werd het hoofdbestuur als volgt samengesteld: Dr J. P. van Praag, 1e voorzitter, dr G. Stuiveling, 2e voorzitter, I. Vijlbrief, secretaris, J. Rogge, penningmeester, dr J. C. Brandt Corstius, redacteur, en mevr. C. J. Blik-slager—v. d. Sigtenhorst, prof. mr H. R. Hoetink, dr D. Loenen, mevr. H. A. Polak—Schwarz, prof. dr H. J. Pos, ir P. Schut, mr A. Stempels, prof. dr J. B. Tielrooy, mr dr J. in 't Veld, dr Libbe van der Wal, M. G. Warffemius en mr H. B. J. Waslander, leden.

Aan deze bestuursamenstelling was een uitvoerige discussie voorafgegaan — ingeleid door dr J. P. van Praag en mevr. B. van den Muyzenberg—Willemsse — die besloten werd met de aanneming van een resolutie over Humanisme en Communisme. Daarin werd uitgesproken, dat vrijheid en gerechtigheid voor het humanisme even wezenlijk zijn, hetgeen onder meer de eerbiediging van de tegenstanders in diens onvervreembare rechten als medemens inhoudt. Aldus werden de opvattingen van het humanisme in maatschappelijk opzicht duidelijk omschreven, zonder dat nochtans communisten van het lidmaatschap werden uitgesloten. Aan de andere kant meende het congres mevrouw Van den Muyzenberg niet meer in het hoofdbestuur te moeten herkiezen. Op deze wijze kwam een einde aan een discussie, die de gemeederen in het Verbond tot aan het congres hevig bewogen had.

Na het congres werd mr Waslander door het Hoofdbestuur als vijfde D.B.-lid aangewezen. De samenstelling van het hoofdbestuur onderging in de loop van het jaar nog enige wijziging, doordat prof. Hoetink zich in de zomer genoodzaakt zag wegens drukke werkzaamheden voor het lidmaatschap van het bestuur te bedanken. Eerst als voorzitter, later als lid, van het hoofdbestuur, heeft hij door zijn scherp inzicht en weloverwogen adviezen het Verbond grote diensten bewezen.

Ook aan dr Loenen, die, eveneens wegens drukke persoonlijke bezigheden, besluiten moest zich na afloop van de huidige zittingstermijn niet meer beschikbaar te stellen, is het Verbond grote dank verschuldigd. Bovendien meende prof. Pos, wiens werkzaamheden een intensieve deelneming aan het werk van het hoofdbestuur steeds in de weg stonden, zich niet meer kandidaat te moeten laten stellen voor het nieuwe hoofdbestuur.

Aantal leden

Per 1 Januari 1949 bedroeg het aantal plaatselijke gemeenschappen een en veertig *). In de loop van 1949 kwamen daar nog de volgende gemeenschappen bij: Almelo, Beverwijk, Drachten, Helmond, Meppel, Nijehorpe, Nijmegen, Schiedam, Soest, Tiel, Zierikzee, zodat het aantal gemeenschappen per 31 December 1949 tot twee en vijftig gestegen was. Het ledental, dat op 1 Januari 1949 4398 bedroeg steeg in de loop van het jaar tot 5134, zodat het toename met 736.

Het is wellicht belangwekkend aan de cijfers enkele gegevens toe te voegen omtrent de samenstelling van het ledental. Van de 5134 leden zijn er 2894 mannen en 2240 vrouwen. Vijftig jaar of jonger zijn 2913 leden, ouder 1960, leeftijd onbekend 261. Een indeling naar de beroepen geeft de volgende cijfers te zien: Handarbeiders 462, handels- en kantoorbedienden 511, ambtenaren, employé's, bestuurders 403, sociale werkers 126, onderwijzers 423, zelfstandigen 263, journalisten en kunstenaars 124, studenten 141, academisch geschoolden 376, huisvrouwen 1125, diversen, gepensioneerden, geen beroep en beroep onbekend, 1180.

De organisatorische positie der gemeenschappen werd in dit jaar weer sterker. Het gebrek aan kader, vooral ook in organisatorisch opzicht, blijft echter een probleem, terwijl ook het ontbreken van een voldoende werkersapparaat, invloed en uitbreidingsmogelijkheden van het Verbond belemmert. Het is noodzakelijk, dat alle organen van het Verbond, niet in het minst de gemeenschappen zelf, aan deze moeilijkheden aandacht besteden. In dit verband moet ook de wenselijkheid genoemd worden van de vaststelling van een huishoudelijk reglement voor de gemeenschappen (eventueel volgens het van Hoofdbestuur zijde ontworpen model), en van de opstelling van een grondig financieel verslag en jaarverslag, dat aan het Centraal Bureau dient te worden opgezonden.

Intussen werd met de beschikbare krachten een veelal verheugende activiteit ontwikkeld. Aan huisbezoek, geestelijke verzorging in ziekenhuizen, moge-

lijkheden van plaatsing van buitenlandse pleegkinderen, vormingscursussen, en aan geestelijk-sociale arbeid van allerlei aard werd in vele gemeenschappen grote aandacht besteed. Denkt men daarbij dan nog aan de regelmatige bezinningsbijeenkomsten in alle gemeenschappen, aan cursussen, kunstzinnige of wetenschappelijke samenkomsten, jongerenwerk, familiebijeenkomsten en excursies, dan kan vastgesteld worden, dat de ontwikkeling van het gemeenschapsleven bevredigend genoemd mag worden, ook al is er veelal nog een zoeken en tasten naar de juiste vorm, die zeker niet in de tradities van een gewone „vergaderings“-stijl gevonden kan worden.

Organisatie

Het organisatorische apparaat van het Verbond kreeg dit jaar een meer definitieve vorm. In vrijwel het gehele land werden districten gevormd of bevestigd, te weten: Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland, Utrecht, IJssel-Rijn, Twente, Groningen-Drenthe en Friesland. Overwogen wordt nog, of ook Amsterdam zich als een zelfstandige stedelijke federatie zal organiseren. In het najaar kreeg ook het reglement Gewesten en Stedelijke Federaties zijn beslag, na uitvoerige besprekingen met diverse instanties en personen. In beginsel is daarbij de grootst mogelijke vrijheid voor de afzonderlijke gewesten en gemeenschappen om het werk naar eigen inzicht te organiseren, als uitgangspunt genomen.

De districten vervullen reeds een belangrijke rol bij de inwendige organisatie van het Verbond. Zij vormen de schakel tussen het Hoofdbestuur en de gemeenschappen en zijn tevens de natuurlijke organen voor de vormgeving van het gewestelijk Verbondsleven.

In September werd een bijeenkomst gehouden van gewestvoorzitters met enkele leden van Hoofdbestuur en Centraal Bureau, gevolgd door bijeenkomsten der gewestvergaderingen in ieder district. Op die manier is, zij het indirect, ook buiten het congres een organisatorisch en principieel contact mogelijk tussen het centrale apparaat en de individuele leden. De gewesten organiseerden ook de centrale kaderdagen en daarenboven tal van weekends, landdagen en belangwekkende excursies. Ze vervullen ook een stimulerende rol bij de uitbreiding van het Verbond.

In het geheel van het organisatorische apparaat moeten verder de jongerengroepen en de landelijke jongerencommissie genoemd worden. Voor deze groepen werd in de loop van het jaar een reglement vastgesteld. Ook dit jaar traden H. J. Timmermans en A. Mijster respectievelijk als voorzitter en secretaris-penningmeester op. Al zal niemand willen beweren, dat dit onderdeel van ons werk niet voor uitbreiding en versterking vatbaar zou zijn, zo kan toch ook niet ontkend worden, dat deze groep met de organisatie van enkele voortreffelijke conferenties en een geslaagd jongerenkamp uitstekend werk heeft verricht. Er zal dan ook zeker naar gestreefd moeten worden, dit werk in alle gemeenschappen vaste voet te doen verkrijgen.

Het is hier ook de plaats om een enkel woord te wijden aan het Centraal Bureau. Dank zij de niet te onderschatten toewijding van F. van den Berkhof en H. J. Lips (met hun echtgenoten!) kon ook dit jaar de steeds toenemende hoeveelheid technische en organisatorische werkzaamheden „geruisloos“ worden verricht. Daarbij dient ook de belangeloze medewerking van de heer H. A. Wakker en de arbeid van de typiste niet te worden vergeten.

Financiën

De financiële positie van het Verbond was ook dit jaar een punt van voortdurende zorg, en zal dat naar alle waarschijnlijkheid ook nog geruime tijd blijven. Reeds in een vorig jaarverslag is er op gewezen, dat de moeilijkheid bij de financiering van het Verbondswerk hieruit voortvloeit, dat het prestige van het Verbond en daarmee ook de taak, waarvoor het geplaatst wordt, zoveel groter zijn, dan zijn materiële middelen. Aan de andere kant zullen die middelen slechts toenemen, als het Verbond ook metterdaad bewijst zijn plaats waardig te zijn. Daarom kunnen de werkzaamheden niet willekeurig ingekrompen worden, al spreekt het vanzelf, dat de uiterste beperking nog zeer lange tijd geboden blijft. Overigens mag verwacht worden, dat de periode van stormachtige uitbreiding der werkzaamheden, die de

eerste jaren heeft gekenmerkt, geleidelijk aan zal overgaan in een tijdvak van meer rustige uitbouw, waartoe de organen thans wel geschapen zijn.

Zou er aldus een einde komen aan de snelle uitbreiding der werkzaamheden, dan betekent dat nog volstrekt niet, dat daardoor de bestaande financieringsmoeilijkheden zijn opgelost. Nog tal van jaren zal rekening gehouden moeten worden met een aanzienlijk tekort op de middelen, dat door buitengewone inkomsten zal moeten worden aangevuld. Het was daarom de mening van de penningmeester, J. Rogge, dat drastische bezuinigingen op korte termijn dienden te worden doorgevoerd. Daar dit echter onvrijdelijk zou leiden tot beperking van de mogelijkheden die het Verbond bezit, was de overgrote meerderheid van het bestuur van mening, dat niet een besnoeiing der noodzakelijke uitgaven, maar een uitbreiding der inkomsten de aangewezen weg zou zijn. Rogge gaf er dan ook de voorkeur aan zich voor 1950 niet meer kandidaat te laten stellen als penningmeester. Tot voldoening van het bestuur, dat zijn sympathie persoonlijkheid niet graag uit zijn midden wilde missen, bleek hij echter wel bereid een candidatuur als Hoofdbestuurslid te aanvaarden.

Intussen blijft de vergroting van de inkomsten alle aandacht eisen. Reeds in het begin van 1949 was het duidelijk, dat de gift van 30.000 gulden, die het Verbond eind 1947 ontving, slechts toereikend zou zijn tot dekking van de tekorten in 1948 en 1949. Daarom werd voor de komende drie jaar een nieuw plan van financiering ontworpen, waarvan de zogenaamde 100 x 100 actie de belangrijkste grondslag vormde. Het stemt tot grote voldoening, dat deze actie, vooral ook door de onvermoeide toewijding van H. J. Lips, volledig is geslaagd, zodat het Verbond ook nog voor de beide volgende jaren over 10.000 gulden per jaar extra zal kunnen beschikken. Bovendien wordt voor 1950 een nieuwe actie ontworpen, die het Verbond eveneens gedurende drie jaar 10.000 gulden per jaar extra moet opleveren. Het hoofdbestuur vertrouwt, dat het daartoe niet tevergeefs een beroep op de activiteit van de leden zal doen. In dat geval zou de financiële positie van het Verbond in grote lijnen verzekerd geacht mogen worden.

Het spreekt intussen vanzelf, dat een werkelijk stabiele financiële positie eerst verkregen zal zijn, zodra de baten uit de gewone inkomsten voldoende zullen wezen om in de normale lasten te voorzien. Dat kan alleen door een regelmatige toename van het ledental. De gemeenschappen en afzonderlijke leden dienen hierop dan ook hun belangstelling en activiteit onverzwakt gericht te houden, niet alleen in de vorm van huisbezoek en ledenwerving, maar ook door regelmatige contributie-inning, eens per maand of zo nodig per week. In dit verband dient ook opgemerkt te worden, dat de contributieklassen van f.150 per jaar als zeer onbevredigend beschouwd moet worden. Maandblad en administratie kosten aanzienlijk meer, zodat een wijziging van de contributieschaal in dit opzicht niet uit kan blijven. Bovendien moet er op gewezen worden, dat er nog zeer belangrijke mogelijkheden liggen in de intensivering van de verkoop der Verbondsuitgaven en in de vergroting van het abonné-tal der periodieken Mens en Wereld en Woord van de Week.

De uitbreiding der werkzaamheden, en diensgevolg van de bezetting van het bureau, leidde er toe dat de tot nog toe gebruikte kantoorruimte ten huize van Van den Berkhof in de loop van dit jaar volstrekt onvoldoende bleek. Gesteld voor de keuze kantoorlokalen tegen zeer hoge vergoeding te huren, of te trachten een huis in eigendom te verwerven, besloot het bestuur unaniem tot het laatste, wat op den duur ook als het voordeligste beschouwd moet worden. Daartoe in staat gesteld door de medewerking van enkele geldgevers, slaagde het bestuur er in een uitstekend pand aan de Bleyenburghstraat no. 1 te Utrecht te kopen tegen een voor de tijdsomstandigheden redelijke prijs. Vanzelfsprekend blijft de vrijmaking van dit huis ook een van de hoofdpunten op de lijst van urgente taken die het Verbond zich in financieel opzicht te stellen heeft.

Werkzaamheden

Het is uiteraard onmogelijk om ook maar een beknopt overzicht te geven van alle activiteit van het centrale apparaat in het jaar 1949. Tot de werkzaamheden die echter wel genoemd moeten worden horen in elk geval die der verschillende permanente en tijdelijke commissies, waardoor het Hoofdbestuur werd bijgestaan, zoals de commissies voor publiciteit, cultureel werk, internationale contacten, wetgeving, districten, stijlvorming, humanistische vorming, huma-

(Lees verder op pag. 11)

*) In het vorige jaarverslag was Zutphen per abuis tweemaal meegemeld, Zaandam en Goor echter ten onrechte niet.

Ledental steeg met ruim 700

(Vervolg van pag. 10)

nisme en opvoeding, studiemogelijkheden, bevolkingsvraagstuk en sociale gerechtigheid.

De drie laatste commissies zijn nog niet gereedgekomen met de opstelling van een rapport; dat over studiemogelijkheden kan echter spoedig tegemoet gezien worden. Het echtscheidingsrapport door een subcommissie van de wetscommissie zal vermoedelijk eveneens begin 1950 gepubliceerd kunnen worden; dat over humanisme en opvoeding kan men eind 1950 tegemoet zien. Een andere subcommissie van de wetscommissie lichtte het D.B. voor over Zondagswet, begrafeniswet en wet op het gevangeniswezen. De rapporten over stijlvorming en humanistische vorming zijn in de loop van 1949 voor intern gebruik beschikbaar gekomen.

Belangrijk werk is ook verricht door de commissie voor internationale contacten en in het bijzonder door de secretaresse daarvan, mevrouw H. A. Polak-Schwarz. Talrijke internationale relaties werden aangeknoopt. Mevrouw Polak maakte een reis door de Verenigde Staten; vertegenwoordigers van het Verbond bezochten een conferentie van de Engelse Rationalist Press Association en het congres van de Union Mondiale des Libres-Penseurs te Rome. Naar aanleiding van dit congres, dat over het geheel weinig bevredigend was, besloot het Hoofdbestuur geen stappen te doen om het Verbond te doen toetreden tot de U.M.L.P. Wel werden pogingen gedaan om de banden met de Angelsaksische humanisten in het bijzonder, nauwer aan te halen. Regelmatig contact is er onder anderen met de Ethical Union en de R.P.A. in Engeland en de Humanist Association in Amerika. De versterking van deze relaties in het belang van het internationale humanisme heeft de voortdurende aandacht.

De culturele commissie is onder meer belast met de voorbereiding van de zomerkampen, die als uitingen van humanistisch gemeenschapsleven en als vormen van ongedwongen bezinning van grote betekenis zijn. Aan de beide familiecampen te Oosterwijk, het kamp te Blaricum, het culturele kamp te Vierhouten, het jongerenkamp, en de scholierenkampen samen met de Studenten Vereniging op Humanistische Grondslag te Rijssen, namen meer dan 500 personen deel. Met de S.V.H.G. samen werd het fonds Potten en Pannen ingesteld voor aanschaffing en beheer van eigen kampmateriaal. Uit de groei van het kampenwerk blijkt wel, hoe zeer het de deelnemers voldoet, al is het wenselijk gebleken de omvang van de familiecampen iets te beperken.

Ook dit jaar werden weer landelijke kaderdagen georganiseerd. De schriftelijke cursus 1948/49 werd een succes. Een nieuwe cursus werd opgeschort tot de winter 1950/51. Het maandblad Mens en Wereld kreeg langzamerhand een meer bevredigende vorm, al kunnen nog lang niet alle nummers als volledig geslaagd beschouwd worden. Behalve de kalender, zagen verschillende brochures het licht, te weten Humanisme en Communisme, Het Humanistisch Verbond en de Onkerkelijkheid, en Wat doet het Humanistisch Verbond.

Ook in de radio klonk iedere Zondagmorgen om 9 u. 45 het humanistische woord, dank zij de gast-vrijheid, door de VARA verleend. Deze toespraken werden wekelijks gepubliceerd in het Woord van de Week, waarvan het abonnéet ondanks de gebleken belangstelling echter nog nimmer ver boven de 800 is gestegen. Het is intussen weinig bevredigend, dat de andere omroepinstanties tot op heden slechts een enkele maal zendtijd voor het humanisme beschikbaar konden stellen (AVRO, Wereldroep). Het Hoofdbestuur houdt zich vooral de laatste tijd dan ook bij voortdurend bezig met de problemen van het radiobestel in verband met de mogelijkheid van humanistische uitzendingen.

Het is niet doenlijk in het bestek van een jaarverslag recht te doen weidervaren aan de werkzaamheden van het Hoofdbestuur met betrekking tot de verbreiding en verdediging van de humanistische gedachte. In de radio, in de pers, in officiële en particuliere commissies, op conferenties en in openbare gedachtenwisselingen, bij vertrouwelijke en formele besprekingen, ook met officiële instanties heeft het Hoofdbestuur en hebben de leden afzonderlijk getracht het humanisme bij godsdienstigen en ongods-dienstigen die plaats te geven, die het naar gehalte en bedoeling toekomt.

Het probleem van de geestelijke verzorging is daarbij gedurende het gehele jaar de kern geweest van de bemoeienissen van het centrale apparaat. Nog steeds is echter het humanisme niet erkend als grondslag voor de geestelijke verzorging van militairen. In de D.U.W.-kampen verkreeg het Verbond toegang, maar voornamelijk slechts voor de culturele verzorging, en niet in Brabant en Limburg. Het staat vast dat deze situatie voor het Verbond onaanvaardbaar is, en het zou de strijd voor een werkelijk effectieve vrijheid voor de humanist om naar zijn ge-

weten te kunnen handelen op den duur niet mogen ontwijken. Intussen, zolang niet alle middelen van overleg zijn uitgeput, en dat zijn ze nog niet, acht het Hoofdbestuur zich niet gerechtigd een strijd te ontketenen, die voor ons volksleven rampzalige gevolgen zou kunnen hebben.

Contacten

Onder dit hoofd dienen allereerst die gebieden van werkzaamheden genoemd te worden, die bestreken worden door van wege het Verbond ingestelde of bevorderde nevenorganen. Het belangrijkste daarvan was in dit jaar het Buiten-Kerkelijk Bureau voor (buitenlandse) Pleegkinderen, dat dank zij de onvermoeide toewijding van mevrouw Van Gorkom-Lechner er in slaagde de huisvestingsverzorging van ongeveer 1000 Franse en Duitse kinderen te organiseren en te financieren! Voor dit doel slaagden de plaatselijke bureaus erin om f 10.000,— bijeen te brengen. Afgezien van de in zulk gecompliceerd werk onvermijdelijke fouten en misverstanden, in het buitenland vooral, mag deze arbeid geslaagd genoemd worden, niet alleen voor de kinderen zelf, maar ook ten aanzien van de positie die het buitenkerkelijke volksdeel met zijn nog bescheiden middelen daarbij inneemt. Intussen maken verschillende overwegingen, waaronder ook financiële, het gewenst deze werkzaamheden langzamerhand te beëindigen.

In de tweede helft van 1949 gaf het Verbond de stoot tot de oprichting van de Stichting Mens en Wereld, die zich ten doel stelt de bevordering van de geestelijk-sociale verzorging van het buitenkerkelijke volksdeel te bevorderen. De Stichting wil deze arbeid in goede banen leiden, niet door een afzonderlijk apparaat op te bouwen in concurrentie met de bestaande organisaties, maar door de werkzaamheden van die organen en van de beschikbare werkers te coördineren en te steunen, onder anderen door het oprichten van rayonbureaux. Hoewel de stichting haar werkzaamheden, afgezien van de uitgave van een vlugschrift, nog ontplooiën moet, mag men verwachten, dat ze er in zal slagen de kwaliteit van de geestelijk-sociale arbeid in buitenkerkelijke kring, zowel technisch als principieel op een hoog plan te brengen. Het stemt in elk geval tot voldoening, dat reeds vele zeer vooraanstaande personen op dit gebied spontaan hun belangeloze medewerking hebben toegezegd.

Met de Studenten-Vereniging op Humanistische Grondslag werd een tamelijk intensief geestelijk contact van informele aard onderhouden. Informeel, omdat het strijdig zou zijn met de aard van een studentenvereniging, indien er een te nauwe band met het Verbond zou worden geschapen. Dat neemt intussen niet weg, dat naar de mening van het Hoofdbestuur, de S.V.H.G. alleen dan een zinvolle plaats in het Nederlandse geestesleven en in de studentenmaatschappij zal gaan innemen, indien zij zich in alle vrijheid, toch blijft oriënteren op de humanistische gedachte, zoals die in het Verbond op ondogmatische en verantwoorde wijze vorm heeft gekregen. Het Hoofdbestuur hoopt, dat een vertrouwelijk contact, mede door de aanwezigheid van een S.V.H.G.-waarnemer, bij de Hoofdbestuurvergaderingen, deze oriëntering zal bevorderen.

Behalve de reeds genoemde verbanden werden nog verschillende meer of minder formele relaties onderhouden of aangeknoopt. Zo onder anderen met de A. H. Gerhard-Stichting, die zich ten doel stelt een tehuis voor ouden van dagen in humanistische geest tot stand te brengen; en met de Wezenkas, voor opvoeding van wezen zonder geloofsdooma. De Moderne Jeugd-Raad ontwikkelde zich in de richting van een vaag sociaal idealisme, die het Hoofdbestuur met bezorgdheid gadeslaat. Het ontkent ten stelligste dat op die grondslag werkelijk vruchtbare arbeid mogelijk is. Niettemin heeft het Hoofdbestuur gemeend zich niet uit de M.J.R. te moeten terugtrekken, mede omdat de Dienst voor de Niet-Gegrepen Jeugd van de jeugdraad wel belangrijk werk verricht. In elk geval dient aan het vraagstuk van de jeugdvorming nog alle aandacht te worden besteed.

De contacten met Humanitas, de Vereniging voor Maatschappelijk Werk op Humanistische Grondslag, werden ook dit jaar voortgezet. Ook hierbij werd van Verbondszijde de noodzaak van een humanistische grondslag, voor dit werk bepleit. Ondanks de naam van Humanitas, stuit deze gedachte bij de leden dier vereniging nog wel op weerstanden. Dat neemt evenwel niet weg, dat er wel degelijk een vordering is waar te nemen in wederzijds begrip. Het Hoofdbestuur vertrouwt dan ook, dat lanos informele weg een groeiende samenwerking mogelijk is. Mede met het oog op de hierbij noodzakelijke coördinatie werd de stichting Mens en Wereld in het leven geroepen. Een voortgezette uitwisseling van gedachten kan hier slechts de gewenste oplossingen aan de hand doen.

De gedachtenwisseling met het Thuisfront Humanitas leidde intussen tot volledige overeenstemming van bedoelingen. Het thuisfront ontwikkelde zich tot een niet-politieke, humanistische organisatie. Dr Van Praag

nam zitting in het bestuur, terwijl mr Stempels en mr Waslander opgenomen werden in de Raad van Advies. Zodoende is het mogelijk gebleken in het kader van het Thuisfront belangrijk werk te verrichten voor het geestelijk en maatschappelijk welzijn van buitenkerkelijke militairen; een werk dat de steun van de leden van het Verbond ten volle verdient. Hier moge ook opgemerkt worden dat de minister het lid van de raad van advies mr Stempels, benoemd heeft in de commissie van onderzoek naar gewetensbezwaren tegen de dienstplicht.

Intensieve arbeid

Het jaar 1949 is een jaar geweest van zeer intensieve arbeid. De voornaamste posities zijn daarbij voorlopig vastgelegd. Gebleken kan zijn, wat het buitenkerkelijke humanisme wel is, en wat niet. Ondanks het feit, dat het buitenkerkelijke volksdeel nu eenmaal in meerderheid socialistisch denkt, is het Verbond toch geenszins een socialistische organisatie. Ondanks het feit, dat het humanisme eeuwenlang vooral aantrekkingskracht uitoefende op intellectuelen, is het georganiseerde humanisme toch niet een studie-organ. Ondanks de belangstelling van het humanisme voor moraal en cultuur is het Verbond geen vereniging voor volksverheffing. Het Humanistisch Verbond is noch een partij, noch een intellectuele secte, noch een culturele beweging, maar een levensbeschouwelijke gemeenschap voor het gehele buitenkerkelijke volksdeel!

Het is de taak van de komende jaren dit beginsel tot werkelijkheid te maken. Dat kan het Hoofdbestuur niet doen; dat kunnen slechts zij, die overal in het land de dragers zijn van het levende humanisme. Dat is geen zaak van woorden of resoluties, maar van nuchter aanpakken, van doelbewust volhouden, van bezonnen geestdrift. De echtheid van de humanistische overtuiging moet blijken uit de toewijding, waartoe zij de humanisten stuk voor stuk kan bezielen.

I. VIJLBRIEF.

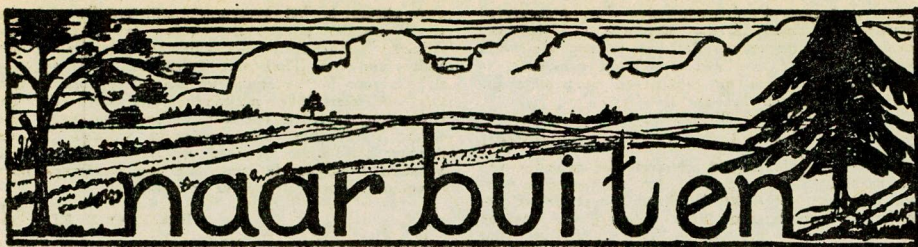
MET Pasen NAAR Parijs

De vereniging „la libre Pensée française”, met wie wij door ons Kinderwerk contact hebben gekregen, heeft aangeboden een aantal Nederlandse jongens en meisjes van 14—18 jaar uit humanistische gezinnen gedurende de Paasvacantie wat van Parijs te laten zien. Wij meenden er goed aan te doen dit hartelijke aanbod van onze Franse geestverwanten reeds nu ter uwer kennis te brengen, al beschikken wij nog niet over alle gegevens. Voor een nadere bespreking van dit plan is nodig dat wij weten hoe groot de belangstelling is.

De reis zal waarschijnlijk per autobus vanuit Utrecht geschieden. Er zullen twee Nederlandse begeleiders meegaan. De kinderen zullen in Parijs bij geestverwante families worden ondergebracht; ze moeten in het bezit zijn van een geldig paspoort. De omgeslagen reiskosten, waarin begrepen zakgeld enz., bedragen vermoedelijk f 40,— per persoon retour Utrecht—Parijs.

Om deze reis binnen het bereik van meerderen te brengen, hebben wij gemeend drie prijzen te mogen noemen, n.l. f 50,—, f 40,— en f 30,—.

Men begrijpe, dat het aantal kinderen dat voor f 30,— mee kan, afhankelijk is van het aantal waarvoor f 50,— betaald wordt. Overigens worden de kinderen aangenomen in volgorde van opgave, zodat bij meer belangstelling dan er plaatsen zijn, de eerste opgaven de voorrang hebben. Verdere inlichtingen bij Mevr. M. van Gorkom—Lechner, Mauritsstraat 64, Utrecht, telef. 22870, bij wie U de kinderen ook op moet geven en wel vóór 15 Maart a.s.

De eerste deelnemers voor de kampen zijn binnen, zeker nog te weinig om reeds voorspellingen te doen, maar toch... de gang komt er in. Misschien is het goed voor hen die nog niet aan een van onze kampen deelnamen te zeggen wat de bedoeling is.

In onze kampen zijn we een week of veertien dagen bijeen in een gezamenlijke poging om, zonder het eigene te verliezen, tot enig gemeenschapsleven te komen. Het gesprek, de discussie, de wandeling, de voordracht, het lied, het zijn zovele middelen die ons daartoe de kans bieden. Onze kampen zijn dus een mengeling van ernst en vrolijkheid, waar een ieder zich spoedig thuis voelt. Hoe veel mooie en goede momenten zullen de deelnemers van vorige jaren zich herinneren!

Voor onze kampen geldt in hoge mate wat Anton van Duinkerken zegt in zijn gedicht l'Envoi:

*De dagen gaan over ons heen als bij nacht over zee signalen van vuur
Ze wekken een kort en vergankelijk beeld, maar een vreugde van eeuwige duur.*

Wij humanisten menen het ernstig als we zeggen dat we het leven aanvaarden. Dit leidt tot een eigen vormgeving van ons leven. Vormgeving in humanistische zin is misschien wel de belangrijkste taak van ons Verbond. In de kampen o.a. wordt deze taak, zij het in het klein, verwerkelijkt.

Mogen daarom dit jaar vele humanisten, lid of geen lid van ons Verbond de kampen gezamenlijk maken tot humanistische feesten.

Tenslotte, alvorens het overzicht der kampen nog eens te laten volgen, nog enkele praktische opmerkingen:

De administratiekosten (f 0,50 per deelnemer) moeten worden betaald bij aanmelding.

Het kampgeld kan worden betaald in eens of in termijnen, doch vóór 15 Juli de helft. Mocht deze betalingswijze moeilijkheden voor een deelnemer opleveren, laat deze zich dan in verbinding stellen met ons Centraal Bureau, Bleyenburgerstraat 1. Een oplossing kan dan natuurlijk worden gevonden.

Wilt U voor Uw aanmelding gebruik maken van het in deze rubriek opgenomen aanmeldingsformulier? (Opsturen: Hum. Verb., Bleyenburgerstr. 1, Utrecht.)

In het volgende nummer van Mens en Wereld zullen we met de voorbereiding zover zijn dat we uitvoeriger over kamp-leiding en programma's kunnen schrijven. Wacht daarop echter niet, geeft U zich reeds nu op!!

15—22 Juli. Kamp Culturele Vorming. Prijs f 25,— (+ f 0,50 administratiekosten).

Dit kamp wordt gehouden op de Paasheuvel te Vierhouten. Deelnemen kan ieder die 18 jaar of ouder is. Het ligt in de bedoeling in dit kamp vooral de volgende onderdelen van het culturele werk op de voorgrond te plaatsen: zang, muziek, dans,

lekenspel, voordracht.

Er zullen weer werkgroepen voor ieder van deze onderdelen worden gevormd, er komen lezingen, terwijl daarnaast toch ook nog wel tijd overblijft voor de nodige ontspanning, wandelen, zwemmen enz.

15—22 Juli. Cultureel Trekkamp. Prijs f 25,— (+ f 0,50).

Dit kamp zal, op de fiets, trekken van Vierhouten, via Ommen naar Rijssen. Men verblijft dan enkele dagen in Vierhouten, één dag in Ommen en tenslotte weer enkele dagen in Rijssen. Het slapen gebeurt in tenten. Wij stellen ons voor dat voor dit kamp vooral liefhebbers van biologie, heemkennis en geschiedenis zich zullen aanmelden en voor deze onderdelen zullen in dit kamp dan ook werkgroepen worden gevormd.

Voor beide kampen geldt: prachtkampen voor hen die hun vakantie actief willen doorbrengen, zij het op andere wijze actief dan in het dagelijkse werk, echter niet geschikt voor hen die veel rust en zeer weinig inspanning wensen.

Wat de werkgroepen betreft: Men moet wel liefhebberij in het werk van zo'n groep hebben, vakbekwaamheid is echter zeer beslist niet nodig.

15—22 Juli. Kindertentenkamp bij het Meenthuis te Blaricum. Prijs f 21,— (+ f 0,50).

Dit wordt een kamp voor kinderen van 7 jaar en ouder. In de eerste plaats hopen wij dat dit kamp bezocht zal worden door de kinderen wier ouders aan een der beide culturele kampen deelnemen, het is echter ook toegankelijk voor alle andere kinderen. Dat we in deze kampen voor uitstekende leiding en een fijn programma zorgen spreekt vanzelf. U hoort daar binnenkort in deze rubriek meer van.

5—12 Augustus. Studiekamp op het Meenthuis te Blaricum. Prijs f 25,— (+ f 0,50).

Dat wordt dus een week waar we ons eens degelijk met de theoretische grondslagen van onze levensovertuiging gaan bezighouden, wat niet wil zeggen dat er ook niet eens een praktisch onderwerp ter sprake zal komen. Er zal natuurlijk toch ook flinke aandacht worden besteed aan ontspanning. We zijn nog bezig met een poging om in dit kamp ook een groepje Humanisten uit Engeland te krijgen. Lukt het niet dan blijven we als Hollanders onder elkaar en we hebben ook dan nog wel enige mogelijkheden om er een prachtige week van te maken.

5—12 Aug. Familiekamp op de Eikenhoeve te Vierhouten.

Deelnemers: Alle leeftijden vanaf 7 jaar. Prijzen: 7—12-jarigen f 19,— (+ f 0,50); boven 12 jaar f 26,— (+ f 0,50).

De Eikenhoeve is een boerderij in de omgeving van de Paasheuvel te Vierhouten, die door de A.J.C. tot een prettig Kampeerhuis is omgebouwd. Er is een gezellige conversatie-zaal, er zijn frisse slaapzalen met goede bedden.

We stellen ons dit kamp als volgt voor: De ouderen bewonen de Eikenhoeve, men slaapt op aparte mannen- en vrouwenzalen. De kinderen slapen onder goede leiding apart in tenten, zij krijgen ook een eigen grote conversatietent. Er komt dus meer scheiding tussen ouderen en kinderen dan vorig jaar, zo zal er ook apart worden gegeten. Toch zullen we door een aantal gezamenlijke bijeenkomsten de eenheid als familiekamp bewaren.

Het algemeen oordeel vorig jaar was dat onze familiekampen te groot waren ($\pm$ 200 deeln.). We zullen dit jaar bij geen der familiekampen hoger gaan dan $\pm$ 125 deelnemers.

12—19 Aug. Familiekamp op de Eikenhoeve te Vierhouten.

Prijzen en omstandigheden dezelfde als in het vorig kamp. Op deze wijze kan men dus, en velen stellen dat op prijs, 14 dagen achtereenvolgens in onze familiekampen doorbrengen. Vanzelfsprekend kan men het echter ook bij één week laten.

12—19 Aug. Familiekamp op „De Besthmenerberg” te Ommen.

Deelnemers: Alle leeftijden (dus ook beneden 7 jaar).

Prijzen: 0—7 j. f 15,— (+ f 0,50)
7—12 j. f 19,— (+ f 0,50)
boven 12 j. f 26,— (+ f 0,50)

Hier wordt de situatie heel anders dan op de Eikenhoeve in Vierhouten. In de eerste plaats slapen hier de gezinnen bij elkaar. We hebben n.l. een aardig dorp van 24 houten huisjes. In 20 daarvan kunnen 2 of

(lees verder pag. 13)

Van de wieg tot het graf Naar buiten

(Vervolg van pag. 12)

Sinds de vestiging van de machinale industrie, ruim 150 jaar geleden, heeft een toenemend aantal mensen geleefd in onnoemelijke ellende. Daaraan begon omstreeks het begin van de twintigste eeuw verandering te komen. Het moderne sociale bewustzijn en het sociale rechtvaardigheidsgevoel brachten een nieuwe maatschappelijke praktijk. En thans spreekt men er gaarne van, dat de sociale ontwikkeling zich beweegt naar materiële zekerheid voor ieder, van de wieg tot aan het graf.

Het behoeft geen betoog, dat deze gang van zaken een enorme winst betekent voor het levensgeluk van talloze mensen. Evenmin valt te twifelen aan de mogelijkheden die hierin schuilen voor de ontplooiing van het geestelijk leven. Al te veel gebrek aan geestelijke belangstelling en activiteit kwam voort uit gebrek aan de allereerste levensbehoeften. Maar in het feit, dat de vrees voor materieel gebrek meer en meer wordt uitgebannen door goede sociale voorzieningen, ligt niet meer dan een mogelijkheid voor een gezond geestelijk en zedelijk volksbestaan. Zulk een bestaan komt er niet vanzelf uit voort. Evenals gewerkt en gestreden werd en wordt voor verbetering van het materiële leven, zal er gewerkt en gestreden moeten worden voor een gezond, opgewekt geestelijk leven. Dat is immers nooit gegarandeerd. Verzekering van de wieg tot aan het graf kan evengoed gelden voor zielloze, geestelijk onverschillige mensen als voor een volk, dat in levensbeschouwelijk, zedelijk en intellectueel opzicht een welvarend bestaan leidt. Het gevaar is helemaal niet denkbeeldig, dat een dergelijk mooi sociaal bestel gepaard gaat met een armzalig verschrompeld cultureel leven. Ik bedoel daarmee niet te zeggen, wat men zo dikwijls hoort, dat vermindering van materiële prikkelers de mensen maar gemakzuchtig

3 personen slapen, in 4 kunnen 4 of 5 personen slapen. Daarnaast krijgen we zoveel gezinstenten voor 3, 4, 5 of 6 personen als we willen, en U hoeft in die tenten niet op het stro te slapen, maar op uitstekende Amerikaanse veldbedden. Bovendien komen er dan nog een conversatietent voor de ouderen en 2 speeltenten voor de kinderen.

De Besthmenerberg is een van de mooiste plekjes van ons land wat natuurschoon betreft. De Stichting Jeugdkampen waarvan we hier de gast zijn bezit een zeer groot en rijk grondgebied met bos, zandverstuiving, zwembad enz.

19—26 Aug. Familiekamp op „De Besthmenerberg” te Ommen.

Prijzen en omstandigheden als in het vorig kamp.

Ook hier dus weer de mogelijkheid om eventueel 14 dagen te blijven. Ook mensen zonder gezin zijn natuurlijk welkom in deze kampen.

29 Juli—5 Aug. Jongerenkamp in tenten te Rijssen.

Prijs: wordt nog nader bekend gemaakt. Evenals vorig jaar zullen onze jongeren

hun kamp te Rijssen houden. Ook jongeren die geen lid zijn van het Verbond zijn welkom. Voor de deelnemers van het vorig jaar is geen aanbeveling nodig; hopelijk komen er dit jaar ook nog vele anderen.

19 Juli—26 Juli en 26 Juli—2 Aug. Tentenkampen voor Middelbare scholieren van 15 jaar en ouder.

Deze kampen worden georganiseerd in samenwerking met de Studenten Vereniging op Humanistische grondslag.

Prijs f 25,— per week.

Het kampterrein ligt in het Drouwenerzand op de Hondsrug.

Aan dit programma behoeft voorlopig niet veel te worden toegevoegd. Wij verwachten dat het aantal deelnemers dit jaar weer groter zal zijn dan het vorig jaar. Bovendien willen we onze kampen kleiner houden, het is dus zaak zich zo vroeg mogelijk op te geven, men kan dat nu reeds doen:

Voor het jongerenkamp (te Rijssen) bij: A. Mijster, Tuyl v. Serooskerkplein 31, Amsterdam.

Voor de scholierenkampen (Hondsrug) bij: W. Geerts, Nieuwelaan 56, Delft.

Voor alle overige kampen: Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Bleijenburgstr. 1, Utrecht.

AANMELDINGSFORMULIER.

Ondergetekende meldt onderstaande personen:

naam; geslacht m/v; leeftijd
naam; geslacht m/v; leeftijd
naam; geslacht m/v; leeftijd
naam; geslacht m/v; leeftijd
naam; geslacht m/v; leeftijd

.....; plaats

..... van 1949

f administratiekosten

issel ineens/in termijnen van f
Utrecht.

Handtekening: -

waarin de andere kanten van het persoonlijke en algemene leven tot hun recht kunnen komen. En dat zijn juist de kanten, die niet verzekerd kunnen worden, waarbij het ook niet om verzekering gaat, maar om ontplooiing van de menselijke mogelijkheden, die in de wieg nog onzichtbaar, maar héél reëel, aanwezig zijn en aan het graf kunnen blijken werkelijkheden te zijn geworden.

B. C.

Wat U voor het congres

Het Jaarlijks Congres wordt gehouden op 25 en 26 Maart in de Tuinzaal van de Dierentuin te 's-Gravenhage.

De deelnemersprijs bedraagt voor niet-afgevaardigden f 3,— (Eén dag f 1,50). Kosten warme maaltijd f 3,—.

Overnachting bij geestverwanten is mogelijk, mits hiertoe vóór 10 Maart de wens te kennen is gegeven.

Zendt onderstaand formulier spoedig in!

moet weten

Stelt het betalen van het verschuldigde bedrag niet uit! Ge voorkomt hiermee stagnatie op het congres! Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht.

Hoofdbestuursleden en afgevaardigden wordt dringend verzocht, zich eveneens door middel van onderstaand formulier aan te melden!

HOOFDBESTUUR VAN HET HUMANISTISCH VERBOND.

Dagelijks Bestuur: Dr J. P. van Praag, voorzitter; Dr G. Stulveling, ondervoorzitter; Drs I. Vijlbrief, secretaris; J. Rogge, penningmeester, Dr D. Loenen, lid.

Leden: Dr J. C. Brandt Corstius; Mevr. C. J. Blikslager—v. d. Sigtenhorst; Mevr. H. A. Polak—Schwarz; Prof. Dr H. J. Pos; Ir P. Schut; Mr A. Stempels; Prof. Dr J. B. Tielrooy; Mr J. in 't Veld; Dr Libbe van der Wal; M. G. Warffemius; Mr H. B. J. Waslander.

Congresvoorstellen

Alkmaar

Het Congres, enz., draagt het H.B. op een studiecommissie te benoemen, die tot opdracht heeft een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid om te komen tot een behoorlijk aantal door het Humanistisch Verbond te verzorgen radiouitzendingen en die daarover rapport heeft uit te brengen aan het in 1951 te houden congres.

Toelichting

Gezien het toenemend aantal buitenkerkelijken, dat, blijkens de laatstgehouden volkstelling reeds 17.1 % bedroeg, wordt het meer en meer noodzakelijk ook voor deze mensen radiouitzendingen te doen houden, waaruit een levenshouding spreekt, die in overeenstemming is met hun geestesinstelling. Het kwartier, dat ons thans ter beschikking staat, mag als onvoldoende worden beschouwd.

Te verwachten is, dat de tegenstand van verschillende zijden zeer groot zal zijn. Daarom is het om te beginnen noodzakelijk, dat het probleem nauwkeurig wordt onderzocht, waarbij de mogelijkheden onder het oog worden gezien, de tegenstand wordt bepaald, materiaal verzameld, enz.

De afdeling Alkmaar is van oordeel, dat geen verbetering te verwachten is, zolang de aangelegenheid onzerzijds niet met de grootst mogelijke zorgvuldigheid wordt voorbereid en ze is er van overtuigd, dat een studiecommissie in dit opzicht goed en belangrijk werk kan verrichten. In ieder geval wordt daardoor verkregen, dat enkele leden van het Humanistisch Verbond hun onverdeelde aandacht geven aan een vraagstuk, dat zulk een aandacht ten volle waard is.

Goes

Gemeenschappen behoren in het vervolg slechts contributie af te dragen voorzover de totale inkomsten aan contributies de f 200,— per jaar overschrijden.

Verder wordt de afdracht als volgt geregeld: Contributies t.m. f 200,— geen afdracht, f 201,— t.m. f 500,— afdracht 55 % (van f 300), f 501 en hoger afdracht 60 % (van het totaal vermeerderd met f 500).

Toelichting:

Stel de jaarlijkse contributies van een gemeenschap bedraagt f 1000,—. Afdracht: 55 % van f 300,— plus 60 % van f 500,—.

Voorzover gemeenschappen minder inkomsten hebben dan f 200,— per jaar, zijn deze gelden dringend nodig voor de gemeenschap zelf. Nieuwe gemeenschappen en kleine gemeenschappen krijgen na aanneming van dit voorstel in meerdere mate de mogelijkheid tot het voeren van propaganda, waarvoor thans geen geld kan worden uitgegeven.

Schiedam

Het Congres, enz., acht het wenselijk dat scholingscursussen georganiseerd worden ten behoeve van bestuurs- en gewone leden welke op huisbezoek gaan om nieuwe leden te winnen, opdat deze leden goed beslagen ten ijs kunnen komen.

Vlissingen

Art. 21 van het Huishoudelijk Reglement als volgt te lezen:

Ieder lid bepaalt zelf zijn of haar contributie aan de hand van onderstaande richtlijnen met dien verstande, dat de minimum contributie voor alleenstaande personen bedraagt f 3,— per jaar, en voor echtparen met hun eventuele kinderen beneden 18 jaar, f 4.50 per jaar.

Toelichting.

Aangezien vooral kleine gemeenschappen te kampen hebben met financiële moeilijkheden en aangezien het in verenigingen gebruik is, dat echtparen meer contributie betalen dan alleenstaande personen, wilde de Gemeenschap Vlissingen bovenstaand voorstel doen.

Zeist

Het Congres, enz., verzoekt het Verbondsbestuur, voortaan de jaarverslagen aan de leden ter kennis te brengen vóór de ledenvergaderingen der Gemeenschappen worden gehouden, waarin de eventueel in te zenden congresvoorstellen der Gemeenschappen en hun amendementen op de voorstellen van het Verbondsbestuur moeten worden besproken, als ook de congresafgevaardigden moeten worden aangewezen.

Toelichting:

De leden kunnen slechts met kennis van zaken oordelen over het beleid van het Verbondsbestuur, als zij door middel van de jaarverslagen daarvan hebben kunnen kennis nemen; de afgevaardigden kunnen slechts dan weten, hoe het oordeel der leden luidt.

Het Congres, enz., verzoekt het Verbondsbestuur, voortaan aan de Gemeenschapsbesturen een specificatie te doen toekomen van de posten op de rekening ontvangsten en uitgaven, die daarvoor in aanmerking komen.

Toelichting:

Als voorbeeld zij verwezen naar de posten uitgaven 1949: Exploitatie maandblad, Buitenkerkelijk bureau pleegkinderen als ook Salarissen en Algemene kosten.

Amendement op voorstel Verbondsbestuur art. 20 h.h.regl. 2e lid.

„Gezins-inkomen” te wijzigen in „persoonlijk-inkomen van het lid”.

Toelichting:

Zoals het voorstel nu luidt, zou b.v. een mannelijk gezinshoofd, dat zelf f 2500,— inkomen heeft, maar wiens vrouw en 2 ongehuwde inwonende kinderen — die eveneens individueel lid wensen te zijn — tezamen f 2500,— aan het gezinsinkomen bijdragen, een contributie op basis van f 5000,— moeten betalen. De vrouw en de kinderen zouden dan afzonderlijk volgens hun individueel inkomen moeten contribuëren.

De motor draait . . .

De vorige maand hebben we deze ruimte gebruikt om een terugblik te werpen op het jaar 1949. Er zou alle reden zijn nu eens te schrijven over de plannen en mogelijkheden van 1950. We zouden daarmee echter te veel vooruit lopen op allerlei dingen die nog in bespreking zijn. Dit valt wel te zeggen: Ons congres dat gehouden wordt op 25 en 26 Maart in Den Haag zal, omdat daar de verschillende plannen worden bekendgemaakt en in uitvoering genomen, een zeer belangrijk congres zijn. En verder: Het jaar 1950 kan voor ons Verbond opnieuw een tijd van groei en consolidering worden, een jaar ook, waarin wij zullen proberen grotere bekendheid te geven aan ons werk en onze gedachten en waarin wij op verschillende wijzen zullen pogen velen die tot ons behoren ook inderdaad binnen de rijen van ons Verbond te halen.

Ik hoor hier al enkele kritische lezers van deze rubriek de verzuiming slaken: Nog meer propaganda voor het Humanisme! Zij menen dat niets zich zo slecht met propaganda verdraagt als juist het Humanisme. Men zij gerust: Ook de leiding van het Verbond ziet zeer wel de gevaarlijke kant. Veel van wat in de wereld der propaganda-methoden wordt aangedien is inderdaad voor ons werk niet acceptabel. Bovendien: wij gaan niet op bekering uit. Wij wenden ons tot die grote groep van mensen die, hoewel geen lid van het Verbond, toch humanistisch denkt. Met deze mensen is een redelijk gesprek over hun deelneming aan ons werk, zonder tot oppervlakkige propaganda te vervallen, zeer wel mogelijk, ja zeer wenselijk.

Nieuwe Gemeenschappen

Winterswijk

Zondag 5 Febr. werd de Gemeenschap Winterswijk opgericht, na een uiteenzetting van onze vriend C. Schonk over „De zekerheden van de humanist”. Voorlopig meldten zich 16 nieuwe leden aan, we hebben goede hoop dat deze gemeenschap zich zal uitbreiden. Welkom in ons midden, Winterswijkers!

Brunssum

Woensdagavond 8 Februari werd onze jongste gemeenschap te Brunssum opgericht. De eerste gemeenschap in Limburg! Voorbereidingen voor andere gemeenschappen in deze provincie zijn in volle gang, maar daarover hoort men te zijner tijd wel. Op de oprichtingsvergadering te Brunssum waren plm. 25 mensen aanwezig. H. Lips sprak over: De Noodzakelijkheid van het Moderne Humanisme: Vijftien nieuwe leden traden tot het Verbond toe, het voorlopige bestuur heeft de vaste overtuiging dat dit aantal zich spoedig tot een dertig zal uitbreiden. Welkom en succes bij je pogen, Brunssum!

Organisatie

Op 28 en 29 Januari zijn de vertegenwoordigers der gewesten (als regel voorzitter en secretaris) te Amersfoort bijeen geweest voor een bespreking met enkele Hoofdbestuurders en de leden van het Centraal Bureau over de plannen voor 1950. Er kwamen inderdaad zeer belangrijke plannen ter tafel, die bij uitvoering, ons Verbond en ook nog wel een kring van mensen buiten het Verbond in actie zullen brengen. In aansluiting op deze vergadering zullen in de gewesten afzonderlijke conferenties van alle gemeenschapsbestuurders worden belegd en dan, straks, op het Congres, zal de motor inderdaad gaan draaien!

Kaderdag Gewest Utrecht

Het Gewest hield een weekendconferentie op 4 en 5 Februari in „Ons Gebouw” te Hilversum. Zaterdagavond sprak L. van Gelder over „Humanisme en opvoeding”. Zijn interessante voordracht werd gevolgd door een belangrijke discussie, waaraan velen van de ongeveer 60 aanwezigen deelnamen. Helaas moest de gedachtenwisseling na een uur worden beëindigd om de artiesten, die de zgn. bonte avond zouden verzorgen tijd te geven voor hun programma. Het was spijtig, dat enkele belangrijke bijdragen door ziekte van de uitvoerenden moesten vervallen. Daardoor werd een te zware opgave gesteld aan enkelen.

Zondagochtend vroeg Dr. J. P. van Praag de aandacht voor zijn zeer belangwekkende rede over „Humanisme en geestelijke verzorging”. Belangrijke vragen werden gesteld. Vooral de discussie over de taken van het Humanistisch Verbond bracht aan het licht, hoe onder grote verschillen van inzicht omtrent de uitvoerende taken waarvoor het Verbond wordt ge-

plaatst, of die het Hoofdbestuur meent te moeten vervullen, er toch grote eenstemmigheid bestaat over de plaats, die het Verbond dient in te nemen onder de geestelijke stromingen van deze tijd.

Gezien de in verhouding tot het aantal leden in dit Gewest toch geringe deelname, zal het wellicht zaak zijn na te gaan in hoeverre een andere organisatie van deze gewestbijeenkomsten wenselijk is.

Nieuws van Gemeenschappen en Gewesten

Twente/Achterhoek

In dit jonge gewest is een groeiende activiteit en daardoor een vergroting van mogelijkheden. Naast de oprichting van de gemeenschap Winterswijk valt vooral de grote aandacht voor het geestelijk-sociale werk te noemen. Een getuigenis hiervan is het volgende verslag uit Hengelo (O).

Maatschappelijk Werk op Humanistische grondslag.

Over bovenstaand onderwerp sprak de heer P. C. Faber op Zondagochtend 5 Februari te Hengelo in een bijeenkomst, die werd belegd door de gemeenschap Hengelo van het Humanistisch Verbond.

De bijeenkomst was heel goed bezocht en onder het gehoor bevonden zich ook de Directeur van de school voor opleiding tot Maatschappelijke Werkers en een aantal leerlingen van deze school. Het gehoorzaamtje van het Verbond was geheel gevuld.

De heer Faber begon voor de pauze de geschiedenis van het maatschappelijk werk in ons land te vertellen, waarbij hij duidelijk deed uitkomen, hoe de opvattingen omtrent dit werk zich wijzigden bij verdere maatschappelijke structuur. Spreker gaf een korte en duidelijke toelichting op de vraag, waarom nu ook een instelling op Humanistische grondslag nodig is naast de reeds bestaande kerkelijke en algemene instellingen.

Na de pauze sprak de inleider over de samenwerking van Humanitas met Humanistisch Verbond en waar de scheidingslijn tussen deze beide organisaties ligt. Spreker vond hierbij de gelegenheid te wijzen op de Stichting „Mens en Wereld”, die binnenkort met haar werkzaamheden zal aanvangen.

Van de gelegenheid om vragen te stellen werd door enkelen gebruik gemaakt, waarna zich enkele aanwezigen als lid van „Humanitas” aanmelden.

Een bezinningsbijeenkomst, die verhelderend heeft gewerkt onder de leden van het Humanistisch Verbond en de andere bezoekers en bovendien belangrijke propaganda inhoudt voor „Humanitas”.

In Almelo wordt het werk van geestelijke verzorging nu praktisch aangepakt. Onder leiding van Mej. Mr. H. Veth zullen in het Huis van Bewaring een aantal korte inleidingen worden gehouden, terwijl daarnaast ook celbezoek zal plaats hebben. Een en ander gebeurt in samenwerking door mensen van Humanitas en Humanistisch Verbond.

In geheel Twente, maar vooral in Enschede, is verder het werk voor het Buitenkerkelijk Bureau Pleegkinderen met veel toewijding en veel succes

verricht.

We laten het bij dit enkele bericht over Twente. Voor ons ligt een hele stapel berichten uit verschillende gemeenschappen. Ook plannen voor de oprichting van nieuwe gemeenschappen. Een volgend maal geven we daar wat uitvoeriger verslag van.

H. LIPS, Madoerastraat 35, Amersfoort.
(tel. 5677)

SCHOTJESGEEST OF EENDRACHT

In „Vrij Nederland” van 28 Januari 1950 lazzen wij:

Ook Limburg heeft nu zijn volkshogeschool — hebben de dagbladen gemeld.

Dat wil zeggen.....

De stichting Geerligshof, gevestigd in een vroeger klooster in de gemeente Houthem, is in de eerste plaats een Limburgs en (dus) rooms-katholiek gemeenschapsoord.

Voor Limburg kan dat van grote waarde zijn. Verheugend is, dat daarbij de wens is uitgesproken dat Geerligshof tevens een volkshogeschool wil zijn, en als zodanig werkelijk nationaal. Dat het, met andere woorden, ook cursussen wil organiseren, waarbij de nationale samenstelling, zowel wat de leiding als wat de deelnemersgroep betreft, duidelijk uitkomt en waar dus ook niet-roomse Limburgers en Nederlanders uit andere gewesten niet alleen te gast zullen zijn, maar ook werkelijk en gelijkwaardig thuis zullen zijn.

Bij de opening sprak minister Rutten echter wel over de doorbreking van de scheiding tussen klassen en standen, maar niet over de ontmoeting van mensen van verschillende levensovertuiging als Nederlanders. Zou dit komen te ontbreken, dan zou Geerligshof een waardevol vormingsinstituut voor rooms-katholieke Limburgers kunnen worden, maar géén volkshogeschool.

Want een godsdienstige of partij-politieke „volkshogeschool” is geen volkshogeschool!

AURORA

Opgericht
1887

Levensverzekering

Is het U bekend dat de jaarpremie voor een verzekering van f 5000.- betaalbaar na 35 jaren, of terstond bij overlijden, in het laatste geval bovendien vermeerderd met een opvoedingsrente van f 1000 per jaar, voor een 30-jarige slechts f 220.50 bedraagt?

Inlichtingen:
HERENGACHT 62
AMSTERDAM
Telefoon: 47006-42878

Februari-bulletin van het Centraal Bureau te Utrecht.

Lijst van bij het C.B. voorhanden en bij de Gemeenschappen verkrijgbare boeken en brochures

Dr D. LOENEN, Athene. Het Hellas van Hellas

155 bladzijden, gecartoneerd f 3,75

P. SPIGT e.a. Prof. Mr Dr Leo Polak

Een erflater van onze beschaving.

79 bladzijden - Met fraaie foto - Gebonden . . . f 1,—

Dr J. P. VAN PRAAG, Modern Humanisme

Een renaissance?

„Dit boek is geboren uit de behoefte aan een verantwoorde levensbeschouwing op niet godsdienstige basis, die zowel fundament voor het persoonlijk leven als richtlijn voor een cultuurscheppende activiteit zou kunnen zijn. Deze levensbeschouwing is het moderne humanisme, waarvan dit boek getuigt.”

251 bladzijden - Gebonden f 7,50
(Voor leden van het Humanistisch Verbond f 5,90.)

J. TIELROOY, Ernest Renan

Een groot Humanist, zijn leven en werken.

177 bladzijden - in linnen band f 5,90

MATTHIJS VERMEULEN, Het Avontuur van den Geest

De plaats van de mens in dit avontuur.

„Dit is het Avontuur van den Geest gelijk zich lezen laat uit de dingen en feiten, die wij leerden kennen. Het avontuur van onzen geest gedurende den langen loop der tijden, het avontuur van den Geest, uit wien wij gingen naar hier, wiens droom wij te verwerkelijken kregen.”

Goed verzorgd - 179 blz. - in linnen stempelband f 4,90

M. G. WARFFEMIUS, Geloof en Ongeloof

172 bladzijden in cartonnen band f 4,25

M. G. WARFFEMIUS, Denkers en Strijders

Om de eerbiediging van de menselijke persoonlijkheid.

120 bladzijden - met 7 portretten - in linnen band f 2,50
INHOUD: Inleiding — Erasmus van Rotterdam — Dirck Volkertszoon Coornhert, strijder voor verdraagzaamheid — Giordano Bruno — Spinoza, zijn leven — Spinoza's leer — Diderot — Jean Jaures — Leo Polak — Slotwoord en literatuur-opgaven.

Binnenkort verschijnt:

WORDEND HUMANISME

Een historisch overzicht van het Humanisme door Dr D. Loenen; Het Humanisme in de Oudheid; Dr J. P. van Praag: Het Humanisme in de Renaissance; Dr O. Noordenbos: Het Humanisme in de Moderne tijd. Uitstekend geschikt voor behandeling op een cursus. 64 pagina's. Prijs . . . f 1,25

A. C. OERLEMANS. Man en Vrouw

Sexuele voorlichting voor moderne mensen.

126 bladzijden in linnen band f 3,90

Dr V. W. D. SCHENK, Liefde, Huwelijk en Sexualiteit

146 bladzijden - in linnen band f 3,90

Beginsel en Doel van het Humanistisch Verbond f 0,15

Rapport met betrekking tot het vraagstuk van de bijbelkennis en het godsdienst-onderwijs op de Openbare School.

Voorzien van een toelichting f 0,10

H. CANNEGIETER, A B C voor Mens en samenleving

Veertig onderwerpen - (Zie October-bulletin).

82 bladzijden - gebrocheerd thans f 0,50 (franco p. p. f 0,55)

H. LIPS, Wat doet het Humanistisch Verbond?

Met tekeningen van Jo van Praag.

INHOUD: Een hardnekkig misverstand — Praten en doen — Zondagochtend-bijeenkomsten — Bouwen en breken — Mens en Wereld — Bezoek in Gevangenissen, Ziekenhuis, Kampen — Buitenkerkelijk Bureau Pleegkinderen — Onze culturele taak — Midden in het volk — Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst — Humanisering van het openbare leven — Meningsvorming — Wie zal dat betalen — Wat doet Gij? 18 bladzijden f 0,15

Dr J. P. VAN PRAAG, Autonoom Humanisme

(Bewerking van een rede, gehouden op een studenten-congres te Utrecht, Juli 1946 f 0,30)

Dr J. P. VAN PRAAG, Humanisme en Communisme

Congres-rede April 1949 te Utrecht f 0,15

G. WALSCHAP, Beeld van de Humanist . 25 cent

M. G. WARFFEMIUS, Het Humanistisch Verbond en de Onkerkelijkheid.

Over de uitslag van de Volkstelling f 0,10

RADIOLEZINGEN, gebundeld:

HUMANISTISCHE WAARDEN

LEZINGEN VAN: Dr G. Stuiveling, Mr H. B. J. Waslander, Dr J. P. van Praag, Prof. Dr H. J. Pos, Dr J. C. Brandt Corstius, Dr Libbe van der Wal, E. Frater Smid, Prof. Mr H. R. Hoetink, Prof. Dr Johannes Tielrooy, Dr Annie Romein-Verschoor. Per bundel . . . f 0,75

Dr D. LOENEN, In de spiegel der oudheid

(3 lezingen) f 0,25

Dr D. LOENEN, Uit de schat van Hellas

(3 lezingen) f 0,30

HET WOORD VAN DE WEEK

Volledige tekst van de in de rubriek „Geestelijk Leven”, 's Zondagsmorgens kwart voor 10, door de V.A.R.A. uitgezonden lezingen.

10 cent per lezing. Abonnement één gulden per kwartaal, bij vooruitbetaling.

Ter vereenvoudiging van onze Administratie is het zeer gewenst bestellingen aan het C.B. in den regel contant te voldoen, per giro of postwissel. Postgiro 304960 t.n.v. Hum. Verbond te Utrecht, Bleyenburgerstraat no. 1.